

Lunds universitet

Historiska institutionen

HISK37

Examinator: Mikael Ottosson

Handledare: Dick Harrison

Seminarium: 02-06-2026, Klockan 09.30, sal A233

Det familjära bortom hemmet

Hur svenska japanfarares nyfikna blick skapat kunskap om och
förståelse för Edo-periodens Japan 1647 – 1793

Gustav Alftberg

Abstract

Due to the isolationist policies of the Tokugawa shogunate that came into place in the 1630s, European travel writings on Japan became more limited and scarcer resulting in an overall lesser understanding of the nation. The purpose of this essay is therefore to showcase how Swedish travellers have handled the foreign and somewhat unknown Japanese culture to establish both knowledge and understanding of it.

The study is done with the following research questions:

Which cultural phenomena have the Swedish travellers chosen to write about and how do they describe them; in what way have curiosity and the contemporary time period affected how the travelogues were written?

Method of usage has been a qualitative text analysis where six Swedish travelogues written between 1647 – 1793 have been searched for descriptions of important cultural phenomena – which are cultural aspects that allows the traveller to make a fundamental understanding of Japan. Once found, the descriptions have been analysed by how they are describing the phenomena since this demonstrates how the foreigners have processed the new information into knowledge.

The conclusion is that Swedish travellers have made use of their curiosity to find different aspects of the Japanese culture to create a basic understanding of it, they have then described it in a way that makes it possible to contextualize and understand how a phenomenon affects the culture. The phenomena can be placed under five overarching categories: geography, the people, customs and traditions, politics, and economy. The way the travellers have chosen to describe these different aspects is varied and both positive and negative sentiments are shown, however it is apparent that a neutral stance is the most prevalent.

It is also clear that the contemporary apodemic style has had a large influence on how the travellers have written their travelogues. This style emphasized on objectivity and ‘dryness’ in its delivery of information. Still, curiosity have had a major part in how they write; the travellers’ curious gaze has enabled them to find the adequate information necessary to create an apodemic image of the Japanese society and its culture.

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund	1
1.2 Syfte och frågeställning.....	2
1.3 Forskningsläge.....	2
1.4 Teori	7
1.5 Metod och urval.....	10
2. Resultat och analys.....	13
2.1 Uppmärksammade betydande fenomen	13
2.1.1 Geografi.....	13
2.1.2 Befolkningen.....	16
2.1.3 Seder och traditioner.....	21
2.1.4 Politik	24
2.1.5 Ekonomi.....	27
2.1.6 Analys	29
2.2 Beskrivningen av de betydande fenomenen	30
2.2.1 Presentationen av Japan	30
2.2.2 Analys	37
3. Avslutning	42
4. Källförteckning.....	45
5. Litteraturförteckning	46

1. Inledning

Under tidigmodern tid var den främsta källan till kunskap om främmande länder de resenärer som vid hemkomsten återberättade sina upplevelser. I många fall gjordes detta med hjälp av skrivna reseskildringar som kunde tryckas och spridas. Den här uppsatsen ämnar undersöka svenska reseskildringar om Japan för att se hur den svenska tidigmoderna Japanbilden konstruerats. Det finns mycket litet forskning om specifikt svenska skildringar av Japan och uppsatsen hoppas kunna bidra till en bredare bild om hur européer såg på landet genom att tillhandahålla ett svenskt perspektiv.

1.1 Bakgrund

År 1543 anlände av en slump de första européerna i Japan efter att ett portugisiskt handelsfartyg blåst ur kurs och hamnat vid Tanegashima, strax söder om Kyushu. Japan var vid tiden drabbat av många inbördeskrig mellan lokala furstar (*daimyo*) och centralmakten var mycket försvagad, något som underlättade för fortsatt europeisk verksamhet i landet då de inte behövde ett centralt tillstånd för att upprätta handelsstationer och bedriva mission.¹

Redan 1568 påbörjades processen att ena landet under en centralmakt igen. Det var en lång, komplicerad och blodig process som färdigställdes först 1603 då Tokugawa Ieyasu tillskansat sig makten och blivit utropad till shogun. När hans son, Tokugawa Hidetada, tog över rollen 1617 var det allmänt accepterat att daimyos fick sitt land tilldelat av shogunen och att de kunde bli omplacerade om så önskades, deras uppgift hade blivit att förvalta provinserna åt shogunen i stället för att vara autonoma furstendömen.²

Under tiden som statsmakten centraliserades fortsatte katolska missionärer verka i landet. Detta fick sitt slut 1614 när de blev utvisade på grund av oro över det ökande kristna inflytandet. Kristendomen och kontakten med övriga världen sågs som ett möjligt hot mot den nyligen etablerade Tokugawa regimen (*bakufu*) varför religionen förbjöds och handelsfartyg blev hänvisade att endast ta hamn i Nagasaki och Hirado på Kyushu.³

Mellan 1633 och 1641 slutförde bakufun sin *sakoku*-politik vilket innebar att Japan till viss del isolerade sig själv från omvärlden. Portugiser och spanjorer blev utvisade och förbjudna att återvända efter misstankar om inblandning i ett stort kristet uppror 1637–38. Holländarna

¹ William McOmie, *Foreign images and experiences of Japan. Volume 1: first century AD to 1841*, (Global Oriental, 2005), s. 15f.

² Fujita Tatsuo, "The three unifiers of the state (tenka): Nobunaga (1534 – 82), Hideyoshi (1536 – 98), and Ieyasu (1543 – 1616)", i *The Tokugawa World*, red. Gary P. Leupp och De-min Tao. (Routledge, 2022), s. 7 – 22.

³ Jan Leuchtenberger, "Christians, Christianity, and Kakure Kirishitan in Japan (1549 – 1868)", i *The Tokugawa World*, red. Gary P. Leupp och De-min Tao. (Routledge, 2022), s. 801f, 807.
McOmie, *Foreign images*, s. 33.

fick stanna kvar och blev de enda västerlänningarna kvar i landet på den konstgjorda ön Deshima utanför Nagasaki. Därifrån skickades varje år en delegation till shogunen i Edo som en del av *sankin-kōtai* systemet då de betraktades som vasaller i stället för en jämlik part.⁴

Sakoku innebar inte en total isolering från omvärlden utan var ett sätt för bakufun att kontrollera och reglera kontakten med den – handeln utomlands var fortfarande viktigt för den inhemska ekonomin.⁵ Från 1639 var således alla européer som var intresserade av att resa till Japan tvungna att göra det genom det holländska Ostindiska kompaniet (VOC).⁶

1.2 Syfte och frågeställning

Från Deshima spreds kunskap om Japan till Europa via reseskildringar och rapporter. Det var inte en stor mängd på grund av det lilla antalet européer som åkte dit, och i Sverige var bilden av landet mycket diffus och endast en del av de mycket välbärgades världsbild.⁷

Förkunskapen och förståelsen torde alltså ha varit låg för de som faktiskt tog sig dit.

Syftet med uppsatsen är därför att visa hur svenska resenärer har hanterat den främmande japanska kulturen och hur de har skapat kunskap om och förståelse för den i sina reseskildringar. Detta görs med målet att bidra med en mer heltäckande förståelse av den svenska Japanbilden som konstruerats mellan 1647 och 1793.

Undersökningen har genomförts med följande frågeställningar:

1. Vilka betydande fenomen uppmärksammas av de svenska resenärerna i deras reseskildringar och hur har de valt att beskriva dessa?
2. På vilket sätt har resenärernas nyfikenhet och tidsperioden de levte i påverkat sättet de skrivit reseskildringarna?

1.3 Forskningsläge

Vid slutet av europeisk senmedeltid och början på tidigmodern tid gick resande och reseskildringar in i en ny fas. Nu skulle resor ske i syfte att lära och förbättra resenärens

⁴ Adam Clulow, "Dutch East India Company and Tokugawa Japan", i *The Tokugawa world*, red. Gary p. Leupp och De-min Tao. (Routledge, 2022), s. 446.

Cynthia Vialle, m.fl., *The deshima diaries 1641 – 1660: the dagregisters kept by the chiefs of the Dutch East India Company factory in Nagasaki, Japan*, red. Cynthia Vialle, m.fl. (Brill, 2023), s. 11f.

⁵ Leuchtenberger, "Christians in Japan", s. 808.

McOmie, *Foreign images*, s. 34 – 37.

Marcia Yonemoto, *Mapping early modern Japan: space, place, and culture in the tokugawa period (1603 – 1868)*, (University of California Press, 2003), s. 103.

⁶ Ingrid Wikén Bonde, "Fredrik Coyet som opperhoofd i Nagasaki", i *Fjärrnära: kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna*, red. Bert Edström och Ingvar Svanberg. (Bokförlaget Arena, 2001), s. 26.

⁷ Bert Edström och Ingvar Svanberg, "Fjärrnära – kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna", i *Fjärrnära: kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna*, red. Bert Edström och Ingvar Svanberg. (Bokförlaget Arena, 2001), s. 9f.

karaktär.⁸ Resenären skulle vara en god observatör av världen och ta till sig av all kunskap som han eller hon kunde komma i kontakt med för att kunna återge en så sanningsenlig bild av omvärlden som möjligt. Ett kunskapsideal tog form i Europa där reseskildringar var en viktig del i kunskapsöverföringen.⁹

Forskningen kring hur dessa reseskildringar genom sin kunskapsöverföring och kunskapsförmedling har bidragit till skapandet av olika världsbilder om utomeuropeiska länder och regioner har länge varit starkt influerad av litteraturvetaren Edward Saids teori om orientalism, och visar att reseskildringarna skapade en bild av något annat och okänt men framför allt exotiskt.¹⁰

Teorin utvecklades av Said vid slutet av 1970-talet och han menar att orientalismen har varit ett sätt för västvärlden att dominera och kontrollera Orienten genom att uppvisa den som Det Annorlunda i kunskapsförmedlingen. Efter Foucaults definition av diskurs beskrivs orientalism som något som utövade en stor omedveten auktoritet på europeiska författare varför den fick ett starkt fäste i västvärlden. Diskursen tillät Europa att hitta sin identitet som motpol eller motidé till Orienten.¹¹

Exempelvis var det mycket vanligt för europeiska resenärer till Osmanska riket att läsa reseskildringar om landet innan de påbörjade sin resa.¹² Historikern Åsa Karlsson lyfter problemet med detta: de som skrivit skildringarna hade nästan uteslutande bott och beblandat sig med andra européer. Kunskapen om Osmanska riket som förmedlades skapade en bild av hur det borde vara, helt utifrån europeiska ögon. Den eurocentriska bilden spreds sedan vidare till nästa resenär och författare. Det här gjorde att uppfattningen om att man som europé var något som skilde sig från orientens befolkning tog fäste hos européerna.¹³

De båda historikerna Christian Mueller och Matteo Salonia menar å andra sidan att Saids utgångspunkt inte fungerar vid forskning om Fjärran Östern. År 2022 utkom de med en

⁸ Justin Stagl, *A history of curiosity: the theory of travel 1550 – 1800*, (Harwood Academic Publishers, 1995), s. 47f, 51, 57, 70, 78f.

⁹ Pär Elisasson, "Platsens blick: Vetenskapsakademien och den naturalhistoriska resan 1790 – 1840", (Doktorsavhandling, Umeå universitet, 1999), s. 39.

György Nováky, "En resa i tiden: en tunnbindare i österled på 1600-talet", i *Historiska etyder: en vänbok till Stellan Dahlgren*, red. Janne Backlund, m.fl. (Uppsala universitet, 1997), s. 193.

¹⁰ Dick Harrison, "En bayersk slav i främre Orienten", i *Från Karakorum till Siljan: resor under sju sekler*, red. Hanna Hodacs och Åsa Karlsson. (Historiska Media, 2000), s. 67.

Kenneth Nyberg, "Bilder av Mittens rike: kontinuitet och förändring i svenska resenärers Kinaskildringar 1749 – 1912", (Doktorsavhandling, Göteborgs universitet, 2001), s. 297.

Torsten Burgman, *Japanbilden i Sverige 1667 – 1984*, (Almqvist & Wiksell, 1986), s. 139.

¹¹ Edward Said, *Orientalism*, övers. Hans O. Sjöström. (Ordfront, 2016), s. 64 – 67.

¹² Åsa Karlsson, "Den kända och okända Orienten. Svenska resenärer i Osmanska riket under 1700-talet" i *Från Karakorum till Siljan: resor under sju sekler*, red. Hanna Hodacs och Åsa Karlsson. (Historiska Media, 2000), s. 201f, 211f.

¹³ Åsa Karlsson, "Den kända och okända Orienten", s. 212 – 215.

antologi där de menar att teorin är för översiktlig och enkel i sitt antagande att alla former av möten mellan väst och öst har genomsyrats av en imperialistisk ideologi vars syfte varit att låta väst dominera öst. Den missar de nyanser och tvetydigheter som fanns i området.¹⁴

Även litteraturvetaren Steve Clark sällar sig till den här inställningen och påpekar att orientalismen inte tar i beaktande den faktiska situationen som rådde i Ostasien. I en antologi från 2008 skriver han hur Kina vid 1700-talets slut var det största handelsnavet i världen och vars överhöghet fick det brittiska imperiet att blekna i jämförelse. Kinas *longue durée* visar att idén om en monolitisk västerländsk överhöghet innan 1839 inte är rimlig och att de efterföljande hundrafemtio åren efter opiumkrigen endast varit en fotnot i landets historia.¹⁵

Samtidigt finns det nyare forskning som går emot den antorientalistiska synen och menar att det visst finns drag av orientalism i de tidigmoderna europeiska reseskildringarna.¹⁶ Det råder alltså koncensus att resenärer skapat en bild eller uppfattning om Ostasien, där det skiljer sig är hur reseberättelserna ska tolkas.

Historikern Georg Schindler visar att kristna missionärer i Kina vid mitten av 1600-talet lade stor vikt vid två aspekter i sina beskrivningar: Mingdynastin och Qingdynastins civilisatoriska nivå och huruvida styret i Kina var tyranniskt eller inte.¹⁷ Den invaderande Qingdynastin ansågs inte vara helt barbarisk, men deras livsstil innefattade barbariska inslag. Dessa försvann efter att de erövrat tronen från Ming, en dynasti som betraktades som mer civiliserad.¹⁸

De civilisatoriska aspekterna tycks ha varit de viktigaste faktorerna för resenärerna – det var detta som avgjorde om det främmande folket skulle behandlas med respekt eller inte, menar historikern György Nováky. I ett kapitel i en vänbok från 1997 gör han en jämförelse mellan synen på den amerikanska urbefolkningen och östasiatiska folk där de förra sågs som mindre civiliserade och därför blev sämre behandlade. Det fanns fortfarande en uppdelning mellan kristen – hedning, men den här uppdelningen skedde med färre moraliska dömanden än uppdelningen civiliserad – barbar.¹⁹

¹⁴ Christian Mueller och Matteo Salonia, "Introduction: Curiosity, identities, and knowledge in travel writings on Asia", i *Travel writings on Asia: curiosity, identities, and knowledge across the east, c 1200 to the present*, red. Christian Mueller och Matteo Salonia. (Palgrave Macmillan, 2022), s. 6.

¹⁵ Steve Clark, "Introduction", i *Asian crossings: travel writing on China, Japan and Southeast Asia*, red. Steve Clark och Paul Smethurst. (Hong Kong University Press, 2008), s. 1f.

¹⁶ Filip Papo, "Japan och det japanska: en postkolonial- och genusanalys av svenska reseskildringar i det japanska samhället under 1600- och 1700-talet", (Kandidatuppsats, Linnéuniversitetet, 2017).

¹⁷ Georg Schindler, "Bowling to a new emperor: three different missionary perspectives on the Qing dynasty", i *Travel writings on Asia: curiosity, identities, and knowledge across the east, c 1200 to the present*, red. Christian Mueller och Matteo Salonia. (Palgrave Macmillan, 2022), s. 137f.

¹⁸ Schindler, "Bowling to a new emperor", s. 137.

¹⁹ Nováky, "En resa i tiden", s. 194 – 196.

Också Dick Harisson, professor i historia, gör bedömningen att religion inte alltid har varit den avgörande faktorn för hur andra folk blir porträtterade. Redan under medeltiden kunde religion förbises om det fanns gemensamma samhörighetsskapande faktorer.²⁰ Det är alltså inget nytt fenomen under tidigmodern tid att kunna uppskatta icke-kristna kulturer.

Förutom missionärer tillkommer en mängd handelsfartyg med besättningar som bedrev handel i Ostasien. Reseskildringarna från dessa är ofta mer praktiska än missionärernas och berör seglatser, handelsvaror och handelsplatser – även om människor och samhällen också i viss mån beskrivs.²¹ Svensken Anders Toreson som tog värvning hos det holländska Ostindiska Kompaniet 1674 har konsekvent med tre aspekter i sin skildring av sina resor: seglatsen, flora och fauna och främmande människor. Nováky menar att dessa är ett resultat av en ny världsbild som växte fram i Europa under 1600-talet. Grunden i den var exakthet, nytta, och förståelse.²² Fredrik Coyets reseskildringar till VOC:s huvudkontor i Batavia innehåller även de både nyttig information, som skulle underlätta handeln med Japan, och beskrivningar av vardagslivet i Japan.²³

Specifikt vardagslivet i Ostasien är en av de aspekter som skiljer sig mycket från europeiska resor till andra delar av världen, och motsätter den generella uppfattningen om europeisk överhöghet. Historikern Lisa Hellman stärker argumenten mot orientalismen genom sin undersökning av texter från svenskar anställda vid Svenska Ostindiska Companiet (SOIC). Genom att leta efter beskrivningar av vardagsliv och vardagssysslor – everyday practices – i svenska texter från Kanton har hon identifierat de maktstrukturer och beteendemönster som fanns i den kinesiska handelsmiljön i staden under 1700-talet.²⁴ Svenskar och andra européer befann sig i en ständig maktkamp med de kinesiska myndigheterna om kontrollen över stadens olika samhällsgrupperingar. Det var en miljö där det kinesiska sågs som 'det vanliga' och européerna var De Andra.²⁵

Kina var för svenskar något som var mycket främmande och behövde kategoriseras för att förstås. I ett omfattande verk om den svenska omvärldsbilden har historikern Åke Holmberg undersökt informationsflödet och horisontförändringsprocesser i svensk litteratur om andra världsdelar från 1700 till 1914.²⁶ Boken kom ut 1988 och Holmberg skriver att samhällen, för

²⁰ Harrison, "En bayersk slav", s. 66.

²¹ Nováky, "En resa i tiden", s. 194.

²² Nováky, "En resa i tiden", s. 192 – 195.

²³ Wikén Bonde, "Fredrik Coyet som opperhoofd i Nagasaki", s. 32.

²⁴ Lisa Hellman, "Navigating the foreign quarters: everyday life of the Swedish East India Company employees in Canton and Macao 1730 – 1830", (Doktorsavhandling, Stockholms universitet, 2015), s. 10 – 13.

²⁵ Hellman, "Navigating the foreign quarters", s. 291f.

²⁶ Åke Holmberg, *Världen bortom västerlandet: svensk syn på fjärran länder och folk från 1700-talet till första världskriget*, (Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, 1988), s. 15 – 19, 104.

att förstås, ofta blev beskrivna utifrån egenskaper och attribut som tilldelats befolkningen. Dessa var ofta genomsyrade av fördomar och europeisk självhävdelse.²⁷

Å andra sidan menar Kenneth Nyberg, docent i historia vid Göteborgs universitet, att de svenskar som skrev om Kina var intresserade av landet på grund av att det var något annorlunda och avvikande. I sin avhandling från 1999 menar Nyberg att Kinas avvikande karaktär bedömdes som något exotiskt snarare än negativt, och när det väl finns värdeladdade beskrivningar är dessa oftast positiva. Folket sågs däremot som ett kollektiv som kunde samlas under specifika kategorier som var 'rätt' eller 'fel'.²⁸ Kanske kan detta bero på vad Holmberg ser som en form av 1700-tals filantropi där utomeuropeiska kulturer inte helt och hållet nedvärderas utifrån synen på deras seder och traditioner, om de var öppna för att ta emot västerländsk civilisation. Det var först under 1800-talet som denna beredvillighet att uppskatta främmande kulturer byttes ut mot starka rasistiska attityder.²⁹

Kategoriseringen av folket och landet i svenska och europeiska reseskildringar bidrog till att skapa förutfattade meningar och uppfattningar som spreds till alla som läste. I Europa skapades en bild om hur Kina borde vara.³⁰ Bilderna var ofta felaktiga, något som Hellman och Joe Sample diskuterar. Antingen kan detta ha berott på resenärernas "cultural baggage"³¹, som hindrade dem från att förstå den kinesiska kulturen på djupet, eller på den begränsade rörelsefrihet som europeiska handelsmän hade i Kanton.³²

William McOmie, professor vid institutionen för främmande språk vid Kanagawa universitet, har undersökt utländska reseskildringar om Japan från första århundradet e.Kr. till 1841 i syfte att se hur icke-japaner sett och upplevt landet. Han redovisar sitt resultat i två delar: den första analyserar de dominerande synsätten som funnits om Japan under specifika tidsperioder, den andra visar vilka ämnen som tas upp i beskrivningarna.³³

McOmie skriver att utländska observatörer ofta visar två tendenser i sina reseskildringar: antingen är de överdrivet negativa, eller överdrivet positiva³⁴, vilket liknar resultaten om Kina. Filip Papo, som undersökt hur japanska kvinnor framställs i svenska reseskildringar

²⁷ Holmberg, *Världen bortom västerlandet*, s. 104.

²⁸ Kenneth Nyberg, "Bilder av Mittens rike", s. 90f.

²⁹ Holmberg, *Världen bortom västerlandet*, s. 107.

³⁰ Nyberg, "Bilder av Mittens rike", s. 297.

Joe Sample, "The first appearance of this celebrated capital; or, what Mr Barrow saw in the land och the Chinaman", i *Asian crossings: travel writing on China, Japan and the Southeast Asia*, red. Steve Clark och Paul Smethurst. (Hong Kong University Press, 2008), s. 35f.

³¹ Sample, "The first appearance", s. 32.

³² Hellman, "Navigating the foreign quarters", s. 287f.

³³ McOmie, *Foreign images*, s. XI – XII.

³⁴ McOmie, *Foreign images*, s. XVIII.

med hjälp av ett orientalistiskt och genusteoretiskt perspektiv, menar i stället att bilden endast är avogt inställd mot den japanska kulturen och bidrar till en negativ och dominerande bild av Japan.³⁵

1.4 Teori

1.4.1 Nyfiken Orientalism

En undersökning om europeiska skildringar av utomeuropeiska länder är svår att göra utan att bemöta Edward Saids orientalismbegrepp. Enligt Said har Orienten en speciell ställning i Europas historia. Förutom att Orienten ligger mycket nära västvärlden är den också en kulturell medtävlare som blivit Det Annorlunda. Genom detta har Orienten bidragit till att skapa definitionen och identiteten av Europa och västerlandet – dess motbild och motidé som tillåtit, och tillåter, väst att se sig själv på ett visst sätt.³⁶

Det fanns en stark känsla om vad Europa och européerna var; det var européernas 'oss' mot alla icke-européers 'dem'. Den viktigaste komponenten i idéföreställningen var uppfattningen att den europeiska identiteten och kulturen var överlägsen alla utomstående och 'efterblivna' kulturer.³⁷

Said skriver att det är omöjligt för en västerlänning att studera och skapa kunskap om Orienten utan att den präglas av orientalismen. Precis som kunskapsproduktionen inom humaniora inte kan bortse från eller förneka att kunskapsproducenten är ett mänskligt objekt som påverkas av egna erfarenheter och samhällen, kan inte heller orientalisterna undkomma att de i första hand är en västerlänning och i andra hand en individ. En västerländsk forskare eller resenär kommer alltid vara medveten om att dess land är i en dominerande position med intressen i Orienten.³⁸

Motpolen till orientalismen är nyfikenhetsteorin. Justin Stagl beskriver nyfikenhet som en form av utforskande forskning som kan delas in i tre kategorier: direkt forskning, indirekt forskning via intervju och indirekt forskning via 'betydande fenomen'. Resor, menar Stagl, är också drivna av nyfikenhet och kan placeras i den tredje kategorin.³⁹

Det finns olika kulturella yttringar och fenomen som genom samspel med varandra gör en kultur 'verklig'. Dessa är i grunden abstrakta värderingar som kan utvecklas till att uttryckas i fysisk och materiell form. Den stora samhörigheten mellan fenomenen betyder att det finns

³⁵ Filip Papo, "Japan och det japanska", s. 32.

³⁶ Said, *Orientalism*, s. 64 – 69.

³⁷ Said, *Orientalism*, s. 71.

³⁸ Said, *Orientalism*, s. 76.

³⁹ Stagl, *A history of curiosity*, s. 2 – 7.

vissa fenomen vars syfte är att referera till någonting annat och göra det förståbart. Det är dessa yttringar som är 'betydande fenomen'. En resenär kan insamla och kategorisera dessa genom intryck och konsumtion – exempelvis av souvenirer – och skapa en förståelse för den främmande kulturen.⁴⁰

Det är på grund av resenärens nyfikenhet som de betydande fenomenen blir utforskade och jämförda med den förkunskap resenären besitter. Så småningom leder detta till att resenären får en självständig förståelse och familjaritet för den utforskade kulturen.⁴¹ Nyfikenheten är det som tillåter resenären att skapa kunskap över huvud taget – men detta måste ske genom att jämföra med 'det normala' eller tidigare kunskap.⁴²

Den här undersökningen har använt sig av en blandning av de två motstående perspektiven. Kärnan i Suids teori är den västerländska blickens konstruktion av Den Andre, en lägre stående motpart som ska domineras. Den här undersökningen menar att det går att konstruera Den Andre i ett jämbördigt förhållande genom att använda sig av nyfikenhet. De aspekter som författarna har valt att föra fram i sina skildringar är således de betydande fenomen som resenären har ansett vara viktiga för att kunna förstå och beskriva Japan. Sättet de beskrivs på är det sätt som resenärerna har hanterat de betydande fenomenen för att de själva – och framtida läsare – ska kunna förstå hur de kulturella fenomenen bidrog till 'det japanska'.

Eftersom den civilisatoriska nivån på Japan var så pass hög bör inte nedvärderande skildringar ses som en överlägsen parts förringande av en underlägsen. Vid tiden var det europeiska och det japanska två likställda maktfaktorer, detta skulle inte ändras förrän på 1800-talet. De negativa och nedvärderande skildringar som möjligtvis finns är således resultatet av skapandet av en jämlik Den Andre. Det har alltså skapats en bild av Japan, men den syftar till att förstå, inte dominera.

1.4.2 Ars Apodemica

Förutom den nyfikna orientalismen har det under undersökningens gång blivit alltmer uppenbart att det inte går att genomföra en analys utan att diskutera den apodemiska genren som reseberättelserna tillhör, då det också påverkat utformningen av dem.

Vid slutet av medeltiden började pilgrimsresor i allt större utsträckning användas som ursäkt för att bege sig på resor som egentligen hade sekulära syften. Pilgrimsfärden nedsmutsades och förlorade sin legitimitet i mångas ögon varför det uppkom ett behov av en

⁴⁰ Stagl, *A history of curiosity*, s. 6f.

⁴¹ Stagl, *A history of curiosity*, s. 2.

⁴² Mueller och Salonia, "Introduction", s. 2, 7.

ny legitimerande orsak till att resa. De senmedeltida humanisterna i Europa kom fram till att lärande i självförbättringssyfte var det som kunde göra resandet till en berättigad aktivitet igen.⁴³ Under 1500-talet blev således resandet alltmer populärt och efterfrågan på reserapporter ökade. Runt 1570 togs de första stegen till att formellt skapa en sammanhållande metodologi för att resa i vad som kallas *ars apodemica*, konsten att resa utomlands.⁴⁴ Metoden sökte att kodifiera och standardisera resandet och göra det nyttigt och produktivt för resenären och samhället genom att kategorisera hur en resa skulle genomföras, varför den borde få genomföras, vad som skulle ses och besökas, och hur man bäst skulle återberätta resan när man kommit hem.⁴⁵

Förutom att reseberättelserna skulle innehålla beskrivningar på viktiga resmål var det också viktigt att resenären lärde sig så mycket fakta de kunde från alla de mötte. Kunskap var lika viktigt oavsett vem som lärde ut och vilket ämne det handlade om; kunskap fanns överallt och var tillgängligt för alla som var intresserade.⁴⁶

För att resenären skulle komma ihåg all kunskap var det viktigt att den skrevs ned, det fanns en stor skepsis mot minnet och alla iakttagelser var tvungna att antecknas. Det bästa sättet för en resenär att hantera den nedskrivna kunskapen var att dela in det i *loci communes*. Dessa var rubriker under vilket allt man hört, sett, läst, upplevt eller tänkt på kunde kategoriseras. Det var ett sätt för resenären att inte bli överväldigad av all information och kunskap som inhämtades genom att systematiskt organisera det i sina anteckningar.⁴⁷

Under 1700-talet insåg man att detta inte var ett hållbart system. Den enorma mängd litteratur som kommit ut under 1600-talet hade i princip berättat om allt som fanns att se i Europa. Precis som hur andra vetenskaper organiserades och specialiserades behövde kunskapsresandet också göra det.⁴⁸

I Tyskland skulle dock genren hållas vid liv ända till 1800, men med insikten under andra hälften av 1700-talet att det var resenärens personliga närvaro i en reseskildring som gjorde den trovärdig. Tidigare hade ett personligt språk ansetts ge motsatt effekt och var ett tecken på falskhet, varför texterna var mycket torra och modellföljande. Med en förändrad syn på hur

⁴³ Stagl, *A history of curiosity*, s. 47f.

⁴⁴ Stagl, *A history of curiosity*, s. 51, 57.

⁴⁵ Eliasson, "Platsens blick", s. 38.

Stagl, *A history of curiosity*, s. 70 – 81.

⁴⁶ Eliasson, "Platsens blick", s. 47.

Nováky, "En resa i tiden", s. 193.

Stagl, *A history of curiosity*, s. 78.

⁴⁷ Stagl, *A history of curiosity*, s. 79f.

⁴⁸ Eliasson, "Platsens blick", s. 47.

Stagl, *A history of curiosity*, s. 81 – 85.

resandet skulle presenteras uppkom ett nytt reseskildringsideal som till slut gjorde att apodemin glömdes och ersattes av vetenskapliga expeditioner och turistresor.⁴⁹

1.5 Metod och urval

1.5.1 Undersökningsmetod

Undersökningen har varit inspirerad av Eva Haettner Aurelius tillvägagångssätt gällande kvalitativa textanalyser där analysen fungerar som ett sätt att utröna vilken kontext en text är skriven i, vem den tänkta målgruppen är, och vilket syfte texten skapats för.⁵⁰

Genom att intertextualiteten – vilken genre texten är skriven i – och kontexten – vilken historisk kontext den är skapad i – sätts i relation med varandra påverkas tolkningen av texterna.⁵¹ I det här fallet är genren apodemiska reseberättelser och kontexten resor till Ostasien under 1600- och 1700-talen.

Eftersom skildringarna är apodemiska är det således vad som skrivs och hur det skrivs som är både utgångspunkt och grundsten för undersökningen.⁵² Skildringarna har noggrant lästs igenom för att hitta beskrivningar och ordval som visar på vilka betydande fenomen som författarna skrivit om och hur de har skrivit om dem. De fenomen som har hittats har lagts under en kategori som bäst passar det ämne de berör, exempelvis är beskrivningar om hur kristna inte får lämna Deshima utan tillåtelse lagd under kategorin 'kontroll'. Kategorierna har därefter underställts övergripande teman för att underlätta hanteringen av dem. Vid läsningen har fem sådana framkommit: geografi, befolkningen, seder och traditioner, politik, och ekonomi.

För att svara på hur fenomenen beskrivs har texterna analyserats efter de ordval som används vid beskrivandet av de särskilda fenomenen. Ordvalen har tolkats utifrån om de är positivt inställda, negativt inställda, eller neutralt inställda till fenomenen.

Resultatet av den kvalitativa textanalysen har sedan analyserats utifrån teorin nyfiken orientalism och ars apodemica, samt resultaten från tidigare forskning.

⁴⁹ Eliasson, "Platsens blick", s. 52f.

Stagl, *A history of curiosity*, s. 84f, 88f.

⁵⁰ Maria Sjöberg, "Textanalys", i *Metod: guide för historiska studier*, red. Martin Gustavsson och Yvonne Svanström, 2.a uppl. (Studentlitteratur, 2022), s. 75.

⁵¹ Sjöberg, "Textanalys", s. 76f.

⁵² Ola Winberg, "Mårten Thörnhielm och den europeiska resan. Reseberättande under 1600-talet", i *Från Karakorum till Siljan: resor under sju sekler*, red. Hanna Hodacs och Åsa Karlsson. (Historiska Media, 2000) s. 100.

1.5.2 Källmaterial och urval

Det valda källmaterialet för undersökningen rör sig om sex svenska reseberättelser om Japan skrivna av fem svenska författare mellan 1647 och 1793. Författarna är: Fredrik Coyet, adelsman som tjänstgjorde som *opperhoofd* (högste chef) på Deshima mellan 1647 – 1648 och 1652 – 1653; Olof Eriksson Willman, tidigare student vid Uppsala och soldat som 1647 tog värvning i VOC och under åren 1651 – 1652 var stationerad i Japan; Anders Toreson, tunnbindare från Västervik som tjänstgjorde i VOC 1674 – 1683; Peter Salan, tidigare svensk tjänsteman som tog värvning i VOC 1729 men aldrig besökte Japan utan fick landet beskrivet för sig av sonen till borgmästare Hans Bauman jr i Västervik; Carl Peter Thunberg, lärjunge till Carl von Linné som 1775 – 1776 befann sig i Japan med VOC för att katalogisera den japanska naturen.⁵³ Av dessa fick Coyet, Willman och Thunberg resa till Edo.

Begreppet 'svensk' definieras i den här undersökningen som en person född i Sverige. Informationen bakom varje skildring måste komma från en svensk, det innebär att författarna inte själva måste ha varit i Japan. Resonemanget bakom detta är att det tillåter undersökningen att använda sig av Peter Salans reseberättelse som utkom 1764 och på så sätt överbryggat avståndet mellan 1600-talsresenärerna och Thunberg vars skildring utkom 1791 – 93. På så sätt skapas en mer sammanhängande bild av den svenska tidigmoderna Japanbilden.

Tidsavgränsningen kan tyckas godtycklig men är påverkad av apodemin. Redan vid planeringen var det tänkt att undersökningsmaterialet skulle börja vid den första svenska reseskildringen, vilket är Fredrik Coyets från 1647, men det behövdes ett slutdatum. Forskare om apodemin menar att genren sträcker sig från cirka 1550 till 1800⁵⁴, det är därför rimligt att välja alla svenska reseskildringar om Japan mellan 1647 och 1800. De har främst hittats tack vare Torsten Burgmans sammanställning av den svenska Japanbilden där han redovisar alla svenska Japanskildringar som publicerats och skrivits.⁵⁵ Det finns dock en risk att det fortfarande finns oupptäckta reseskildringar.

⁵³ Burgman, *Den svenska Japanbilden*, s. 16 – 18.

Bertil Nordenstam, "Den främste svenske japanresenären – Carl Peter Thunberg", i *Fjärrnär: kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna*, red. Bert Edström och Ingvar Svanberg. (Bokförlaget Arena, 2001), s. 56 – 62.

Anders Toreson, *Anders Toresons Ostindiska resa 1674 – 1683*, red. Olof G. Sundberg (Olof G. Sundberg, 1948), s. 5.

Olof Eriksson Willman, *En kort beskrivning på en resa till Ostindien och Japan den en svensk man och skeppskapiten, Olof Eriksson Willman benämnd, gjort haver*, red. John Bernström och Tore Wretö. (T. Fischer & Co, 1992), s. 6f.

Wikén Bonde, "Fredrik Coyet som opperhoofd", s. 29f

⁵⁴ Eliasson, "Platsens blick", s. 11, 15, 38.

Stagl, *A history of curiosity*, s. 84ff.

⁵⁵ Burgman, *Den svenska Japanbilden*, s. 15 – 20.

Ur ett källkritiskt perspektiv är sanningshalten i reseberättelserna det största problemet. Det rör sig dels om resenären faktiskt har åkt på den beskrivna resan, dels om författaren förvanskat sina upplevelser för att göra dem mer spännande att läsa om.⁵⁶ Även representativiteten är problematisk då reseskildringar under 1600-talet främst skrevs av män ur elitskiktet för att senare bli mer utbredd när sjömän och vetenskapsmän började bidra med sina egna skildringar under 1700-talet.⁵⁷

Eftersom undersökningen är intresserad av vilken kunskap om Japan som förmedlades är det inte ett problem om sanningshalten är bristande då det inte påverkar resultatet. Salans beroendeställning är likaså inte ett problem för frågeställningen på grund av detta. Även förekomsten av tendenser är snarare något som underlättar än hindrar undersökningen eftersom hur författarna skriver är en viktig del i förståelseskapandet. Det är mer problematiskt med representativitet. Författarna kommer från olika bakgrunder men det är skillnad i hur långa deras skildringar är varför det råder en ojämn fördelning av vilka som syns mest. Alla resenärer är dessutom män vilket kan ha en viss påverkan på texterna. Detta hoppas vägas upp genom att analysera resultatet utifrån den samlade apodemiska bilden av Japan i stället för att analysera författarna individuellt.

Källmaterialet är för Coyet, Willman, och Toreson inte originalversionerna. Coyets skildringar har varit bevarade på nationalarkivet i Haag och skrevs på holländska under hans tjänstgöringsperiod. Undersökningen har använt sig av en engelsk översättning utkommen 2023. Eftersom det är en översättning kan vissa nyanser påverkats av hur översättaren tolkar det skrivna. Då översättningen visar många likheter med de övriga svenska versionerna har jag gjort bedömningen att det inte har påverkat analysmöjligheten av Coyets skildringar.⁵⁸ Versionen av Willmans skildring är inte heller originalet utan en renskriven version av första utgåvan från 1667. Efter jämförelse med originalversionen står det klart att det är en exakt renskrivning och ingenting har ändrats. För att förenkla genomläsning har därför den modernare versionen använts. Detsamma gäller Toresons skildring vars original befinner sig på Uppsala universitetsarkiv. Den använda versionen är också en renskrivning av originalet. Eftersom versionen tidigare har använts av Nováky i en undersökning bedömer jag att den går att använda. Salan och Thunbergs skildringar är däremot originalversioner.

⁵⁶ Joachim Östlund, "Reseberättelser och hyperrealiteter", i *Teori i historisk praktik*, red. Martin Dackling och Sari Nauman. (Studentlitteratur, 2025), s. 36f.

⁵⁷ Sjöberg, "Textanalys", s. 77.

Östlund, "Reseberättelser och hyperrealiteter", s. 38.

⁵⁸ Vialle., *The deshima diaries 1641 – 1660*.

2. Resultat och analys

2.1 Uppmärksammade betydande fenomen

I den första delen av det här kapitlet presenteras vad författarna har valt att belysa. Vad de skriver om har varit beroende av deras nyfikenhet och vilja att förstå det främmande landet de befunnit sig i; de beskrivna företeelserna är de betydande fenomen som har observerats under vistelsen i Japan. Det kan ses som den grundkunskap en främmande resenär behöver för att kunna skapa en förståelse för 'det japanska'.

2.1.1 Geografi

Landskap

Willman skriver mycket om hur landskapet och naturen ser ut där han lägger stor vikt vid berg, hav och öar.⁵⁹ Under resans gång passerar han också flera älvar, åkrar och saltbruk.⁶⁰ Willman lägger märke till att "[u]nder vägen voro slusser på många ställen, där man kunde släppa vattnet utur älven in på åkrarna och åter tillbakas igen"⁶¹ vilket leder in honom på en kort beskrivning av risodling, som till skillnad mot vete måste vara dränkt i vatten.⁶²

I en kort men spännande passage nämner Willman hur de i närheten av staden Eijiri "sågo på vägen vatten, som kokade av sig självt"⁶³ troligtvis ett tecken på vulkanisk aktivitet.

Toreson nämner bara kort att Japan är ett högt land med höga berg i sin skildring, Salan likaså nämner att landskapet är fyllt med höga berg men också av flacka fält.⁶⁴ Salan beskriver också att landet består av många olika öar som är fyllda med härliga växter och andra nyttiga födoämnen.⁶⁵

Thunberg inleder sin japanskildring med ankomsten till Nagasaki och hur utsikten från fartyget i bukten är den vackraste i världen, med omkringliggande kullar och berg vars kanter

⁵⁹ Willman, *En kort beskrivning*, s. 39, 45, 48 – 50.

⁶⁰ Willman, *En kort beskrivning*, s. 43, 46, 49.

⁶¹ Willman, *En kort beskrivning*, s. 43.

⁶² Willman, *En kort beskrivning*, s. 43.

⁶³ Willman, *En kort beskrivning*, s. 49.

⁶⁴ Peter Salan, *En resa til Africa och Ost-Indien: eller berättelse om åtskilligt som blifwit i aktagit, hos Hottentotterne, uti flere delar af Ost-Indien, och på Japan, hemsänd ifrån Batavia til sine Anhörige här i Sverige, af en Svensk man, som följt med Holländske Ost-Indiske Compagniets skepp och varit i dess tjenst : aftryckt efter den nu mera afledne författarens egen handskrift*. (Kongl. Tryckeriet, 1764), s. 86.

Anders Toreson, *OstIndiske Resa*, s. 14.

⁶⁵ Salan, *En resa*, s. 86.

bär odlingar upp till topparna.⁶⁶ I Shinagawa möts de av en vacker utsikt över Edo, som Thunberg förmodar är den största staden i världen.⁶⁷

I Kaminoseki reflekterar Thunberg över hur ”landet runtomkring kusten härstädes var övfer alt bergagtigt, men likväl i högsta måtton upodlat, så at bergen på flere ställen liknade vackre Trädgårdar”.⁶⁸ Fascinationen för bergen förblir och Japans högsta berg Fuji får långa beskrivning båda gångerna de passerar det.⁶⁹

McOmies undersökning lägger större vikt vid beskrivningar av Japans koordinatiska läge, jordmån, och klimat än vad resenärerna ser med sina ögon, men han uppfattar också att bergen ofta nämns och kommenteras.⁷⁰

Städer och tempel

Thunberg är mycket mån om att beskriva städernas stadsplan och administration, hur gatorna är organiserade och hur boningshusen är byggda. Enligt McOmie har Engelbert Kaempfers skildringar också berört dessa aspekter och Thunberg jämför det han ser med hur det såg ut 84 år tidigare på Kaempfers tid.⁷¹

Thunberg lägger också vikt vid den brandsäkerhetsorganisation som finns i städerna där varje gata har utsiktstorn, en brandvakt som går hela natten och kar med vatten på alla tak som kan användas för eldbekämpning.⁷²

Förutom detaljbeskrivningarna skriver han även om storleken på städerna och hur staden och landskapet omkring ser ut, vilka näringsliv som finns där och möjliga sevärdheter.⁷³

Willman följer primärt den andra aspekten med Thunbergs beskrivningar, men är mer övergripande i sina beskrivningar och fokuserar på städernas storlek, huruvida de är befästa eller inte och om det finns ett slott i staden eller i dess direkta närhet. Willman brukar också påpeka om det finns något av speciellt intresse att se i staden och om staden är känd för en viss hantverksproduktion.⁷⁴ Novákys uppdelning av kunskap i exakthet, nytta, och förståelse är passande för beskrivningarna av städerna då de innefattar många olika aspekter.⁷⁵

⁶⁶ Carl Peter Thunberg, *Resa uti Europa, Africa, Asia, förrättad åren 1770 – 1779. Tredje delen innehållande resan til och uti Kejsaredömet Japan, åren 1775 – 1776.* (Direktör Joh. Edman, 1791), s. 17.

⁶⁷ Thunberg, *Tredje delen*, s. 116, 189.

⁶⁸ Thunberg, *Tredje delen*, s. 135.

⁶⁹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 178, 238.

⁷⁰ McOmie, *Foreign images*, s. 143 – 149, 159 – 161.

⁷¹ McOmie, *Foreign images*, s. 361f.

⁷² Thunberg, *Tredje delen*, s. 90, 117f, 126, 149f, 159, 201f.

⁷³ Thunberg, *Tredje delen*, s. 106 – 197.

⁷⁴ Willman, *En kort beskrivning*, s. 39, 42, 45 – 52, 61.

⁷⁵ Novák, ”En resa i tiden”, s. 194.

De detaljerade beskrivningarna av städerna är också möjligen ett resultat av den ökande urbaniseringen i Japan som tog sin början vid 1600-talets mitt. McOmie skriver att städerna fick allt större vikt för den japanska kulturen vid den tiden. När européerna reste genom dem har de troligtvis upplevt och sett mycket mer som var värt att skriva om jämfört med ute på landsbygden.⁷⁶

De övriga skriver inget om städerna i sig utan om vad som händer i dem. Toreson nämner hur det bedrivs handel, Coyet skriver om möten med handelsmän och hur han bedriver förhandlingar och hanterar beställningar.⁷⁷

Tempel hanteras på liknande sätt som städerna där utseende och storlek är viktigt för beskrivningen. De besöker ett antal tempel och kommenterar de avgudabilder som finns där och hur de tillbeds av japanerna. Byggmaterialet är av trä och stilen är dålig på att släppa in solljus, menar Thunberg.⁷⁸ Vid ett par av templen ser de också begravningsplatser som de beskriver.⁷⁹

Flora och fauna

Mer specifika aspekter gällande japanska växter och djur är det främst Thunberg som tillhandahåller. Han skriver ofta om olika växtsorter som han stöter på under resan och olika fiskar han äter till maten. I dessa passager är det inte bara namnen på växterna och djuren utan också utseende och attribut som beskrivs.⁸⁰

Ett problem Thunberg stöter på är att åkermarkerna är för bra omhändertagna av bönderna; det växer inget ogräs där som han kan plocka och katalogisera.⁸¹

⁷⁶ McOmie, *Foreign images*, s. 50f.

⁷⁷ Fredrik Coyet, "Dagregister of Opperhoofd Frederik Coyett, 3 November 1647 – 8 December 1648", I *The Deshima diaries 1641 – 1660. The dagregisters kept by the chiefs of the Dutch East India Company factory in Nagasaki, Japan*, red. Cynthia Vialle m.fl. (Brill, 2023), s. 303, 308, 311.

Fredrik Coyet, "Dagregister of Opperhoofd Frederik Coyett, 4 November 1652 – 12 November 1653", I *The Deshima diaries 1641 – 1660. The dagregisters kept by the chiefs of the Dutch East India Company factory in Nagasaki, Japan*, red. Cynthia Vialle m.fl. (Brill, 2023), s.495, 501.

Toreson, *Ostindiska resa*, s. 15.

⁷⁸ Thunberg, *Tredje delen*, 245f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 45, 60f.

Salan, *En resa*, s. 87.

⁷⁹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 89.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 62f.

⁸⁰ Thunberg, *Tredje delen*, s. 7, 68 – 70, 72, 91 – 96, 138, 181 – 185, 250.

Carl Peter Thunberg, *Resa uti Europa, Africa, Asia, förrättad åren 1770 – 1779. Fjerde delen, innehållande resan uti Kejsaredömet Japan, på Java och Ceilon samt hemresan*. (Direktör. Joh. Edmans änka, 1793), s. 93 – 102.

⁸¹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 154.

I Edo får Thunberg en varg uppvisad för sig. Den är instängd i en bur och ser mer rädd ut än farlig. För japanerna är detta ett sällsynt djur som Thunberg tycker de beskriver på ett underligt sätt.⁸²

Resande

När de färdas längs med vägen under Willmans tid får oppherhoofd van Burgen åka i en norimono (en form av bärstol) medan resten antingen rider eller går. Lite mer än hundra år senare, vid Thunbergs resa, får samtliga européer åka norimono. En mer reselogistisk aspekt som uppmärksammas är att resenären måste ha med sig sin egen säng, sängkläder och kläder, där speciellt inomhustofflorna är viktiga.⁸³ I övrigt berör resebeskrivningarna främst att de förflyttar sig längs med resvägen och vad de ser, vilket redan tagits upp i delen *Landskap*.

Vägarnas konstruktion imponerar och får ingående beskrivningar. Vid varje mil finns jordhögar på varsin sida om vägen som fungerar som de svenska milstolparna och milstenarna. Dessa jämförs med Uppsala högar i storlek. Vägen är uppdelad i två körbanor där trafik i vardera riktningen håller sig på rätt sida av vägen.⁸⁴

McOmie lägger också märke till den stora fascinationen européerna i Japan har för vägsystemet, men med tillägget att de stora processioner på uppåt två tusen personer som färdas med furstarna på deras resor till Edo också får detaljerade beskrivningar.⁸⁵

I flera fall måste de passera älvar. Detta sker vanligtvis med hjälp av broar, men på ett par platser måste de vada över i och med avsaknaden av en sådan. Vid Hamamatsu finns en bro nedmonterad i ett hus bredvid älven som bara monteras när shogunen ska passera.⁸⁶

2.1.2 Befolkningen

Beteende

Något som uppmärksammas av européerna är den stora respekt och artighet som visas gäster och de av högre rang genom att falla ner på knän och händer och lägga pannan mot marken eller golvet.⁸⁷ Det anses oartigt att säga emot överhögheten, något som Coyet reflekterar över då det ibland skapar problem mellan VOC och japanerna när tolkarna inte vill översätta

⁸² Thunberg, *Tredje delen*, s. 220f.

⁸³ Thunberg, *Tredje delen*, s. 11, 109.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 37, 42f.

⁸⁴ Thunberg, *Tredje delen*, s. 120f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 43.

⁸⁵ McOmie, *Foreign images*, s. 151 – 155.

⁸⁶ Willman, *En kort beskrivning*, 45, 48.

⁸⁷ Thunberg, *Tredje delen*, s. 80, 113, 120, 182f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 44.

korrekt för högre tjänstemän.⁸⁸ Thunberg skriver hur japanerna behandlar européerna på Deshima med förakt och det är först under resans gång som de blir behandlade som furstar och visade full vördnad. Något som är aningen motsägelsefullt då han också menar att de är mycket hövliga.⁸⁹

Thunberg är den som skriver mest om japanerna. Förutom att de är artiga tycker han också att de har en tendens att krångla till det och göra stor sak av småsaker. De har också ovanor som i Europa vore skamliga att göra offentligt, såsom att släppa väder och bada offentligt. Barnaga och hårda ord är å andra sidan sällsynta att se och höra i städerna och byarna.⁹⁰

Skulle de bli förolämpade beskrivs japanerna som oförsonliga med sina fiender. Hatet för den som förolämpade dem försvinner aldrig, men de kan kallsinnigt dölja sin ilska och agg för att kunna hämnas vid ett lämpligt tillfälle.⁹¹

Tolkarnas beteende är det som upptar Coyets fokus. Han skriver att de ofta agerar på sätt som missgynnar kompaniet genom att inte vilja översätta korrekt – ibland för att de inte vågar eller inte vill hamna i onåd hos andra japaner – och ibland tar de egna initiativ och säger vad de själva tycker är bäst.⁹² Förutom detta är han missnöjd med att de också ljuger för honom och utnyttjar européerna för att själva öka sin status, som när deras tolk tar Coyets plats vid avskedsaudiensen innan avresan från Edo.⁹³

Thunberg skriver också att japanerna är mycket måna om att bada och tvätta sig och gör detta ” hvarje dag och det uti varma bad, som dageligen tilredas uti hvarje hus och för resande uti alle härbergen, emot en ringa avgift”⁹⁴ De japanska sjömännen går alltid iland när de ankrar för att rena sig i bad; det finns badstugor inrättade i varje stad, by och enskilt hus som endast kostar några få ören att bruka. Dock påpekar Thunberg att de billigare baden inte byter vatten varför det lätt sprids smittor och skabb i dem.⁹⁵ Som kudde används trästockar eller stenar och i stället för bestick används pinnar vilket det påpekas att även kineserna gör.⁹⁶

⁸⁸ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 303, 305, 311.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 517.

⁸⁹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 80, 112, 119.

⁹⁰ Thunberg, *Tredje delen*, s. 40, 75, 79, 86, 140f.

⁹¹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 291 – 294.

⁹² Coyet, ”1647 – 1648”, s. 305, 311.

⁹³ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 307.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 500.

⁹⁴ Thunberg, *Tredje delen*, s. 286.

⁹⁵ Thunberg, *Tredje delen*, s. 140.

⁹⁶ Salan, *En resa*, s. 88.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 44.

Attribut och generella beskrivningar

Gällande attribut finns här ännu mer att utforska än vardagligt beteende. Salan ger en kort lista över japanerna; de är ”af naturen Högmodigt, goda soldater, omilda, så wäl Mot sine egne som främmande: låta de Eländige förgås, och kasta deras kroppar På dynghögen.”⁹⁷ Han säger trots det att de är fryntliga och lätthanterliga bara ett par sidor senare varför det återigen förekommer motsägelsefulla utsagor.⁹⁸

Toreson menar att japanerna är mycket arga och Thunberg skriver att fastän västerlänningar möjligtvis betraktar japanerna som ohyfsade visar de förnuft, eftertanke, och ordning som vida överglänser det upplysta Europa och särskilt övriga Asien.⁹⁹ Nyfikenhet och vetgirighet är också något som tillskrivs japanerna och de ställer ofta mängder med frågor om omvärldsläge och vetenskap.¹⁰⁰

Många japaner är intresserade av att få utbildning i europeiska vetenskaper och skickar ofta efter någon i det europeiska sällskapet för detta ändamål. Willman får i uppdrag att förevisa europeiska vapensystem och berätta om europeisk krigskonst för de japanska riksrådsmedlemmarna, något som förärar honom hedersplatsen vid middagsbjudningen efteråt. Willman blir även kallad av herren Chikugo-no-kami för att visa hur de glob- och landkort han fått som present fungerar.¹⁰¹

Thunberg som vetenskapsman är mycket eftertraktad av japanerna och blir utfrågad av japanska lärda och ombedd att hjälpa till vid flera tillfällen. Det är främst inom det medicinska fältet han är behjälplig och han inleder ett projekt där han lär ut västerländsk läkekonst till sina japanska lärjungar. Tillsammans försöker de bota flera japanska patienter.¹⁰² Att europeiska läkare var uppskattade och åtrådda syns tydligt i beskrivningarna, förutom Thunbergs egna erfarenheter skriver även Coyet mycket om hur kompaniets kirurg blir delegerad att ta hand om sjuka och skadade japaner.¹⁰³

Den japanska läkekonsten får också utrymme. En återkommande kommentar är hur japanerna inte gillar amputering och åderlåtning. Thunberg menar att de har en mycket dålig

⁹⁷ Salan, *En resa*, s. 86.

⁹⁸ Salan, *En resa*, s. 89.

⁹⁹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 121, 280.

Toreson, *Ostindiska resa*, s. 15.

¹⁰⁰ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 303, 305.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 37, 189, 215f, 284.

¹⁰¹ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 304, 307.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 52, 58.

¹⁰² Thunberg, *Tredje delen*, s. 198, 224f.

¹⁰³ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 309.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 498.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 38.

uppfattning om hur den mänskliga anatomin fungerar, bland annat blodomloppet då de känner på båda armarna för att ta pulsen. Rädslan de har för amputeringar gör att det inte finns några krymplingar att se i landet.¹⁰⁴ En längre beskrivning av den japanska läkekonsten förekommer i Thunbergs fjärde del. Där går han igenom vilka olika typer av läkare som finns, hur de arbetar och vilka olika sjukdomar som förekommer i Japan. De varma källorna, *Onsen*, uppmärksammas som något som används av sjuka och att medicin kokas på örter och rötter.¹⁰⁵

Fler attribut är att japanerna är händiga och arbetsamma, sparsamma, rättrådiga och ärliga, vidskepliga men tappra och ärorika. Attribut som stämmer överens med McOmies resultat gällande Thunberg och vissa andra författare. Ett antal andra västerlänningar är dock inte lika imponerade av japanernas beteenden och är mer negativt inställda, skriver McOmic.¹⁰⁶

Kvinnor blir ofta en egen kategori i beskrivningarna. Ibland jämförs de med vad som redan har beskrivits och ibland är det ett eget fenomen som endast kopplas till kvinnorna. Hur gifta kvinnor svärtar sina tänder väcker uppmärksamhet hos Willman och Thunberg som båda berättar att detta anses vara vackert i det japanska samhället. Det finns också ett rött smink kallat Bing, som förvaras i små runda porslinsaskar. Till skillnad mot europeiskt smink läggs det inte på kinderna utan på läpparna.¹⁰⁷

De japanska kvinnorna är fria att lämna sina hem och vistas utomhus. Thunberg skriver att det inte är svårt att se kvinnor under resan. Emellertid verkar det vara ovanligare att överklassdamer lämnar hemmen. Salan skriver att man sällan ser dem, men när de väl beger sig ut sker detta i sällskap med ett följe av kammarpigor, drängar och sina män. Även Willman nämner hur de vid ett besök till en högre ämbetsmans hem blir mottagen av sönerna medan hustrun håller sig i ett avskilt rum.¹⁰⁸ Möjligtvis beror detta på att högre ämbetsmän och furstar sällan visar sig synliga i offentligheten.¹⁰⁹

En annan aspekt gällande kvinnor är prostitution. Thunberg är nyfiken på hur ett civiliserat land som Japan kan tillåta en sådan hemsk verksamhet och undersöker saken närmare. Både

¹⁰⁴ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 309.

Salan, *En resa*, s. 89.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 226, 242.

¹⁰⁵ Salan, *En resa*, s. 89.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 115.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 69 – 76.

¹⁰⁶ Thunberg, *Tredje delen*, s. 154, 284, 285 – 293.

McOmic, *Foreign images*, s. 200 – 219.

¹⁰⁷ Thunberg, *Tredje delen*, s. 86f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 47.

¹⁰⁸ Salan, *En resa*, s. 87.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 86.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 56.

¹⁰⁹ Thunberg, *Tredje delen*, s. 223.

Coyet och Thunberg skriver om hur unga flickor köps in från fattiga familjer till att tjäna i bordeller. Först som pigor och upppassare till de äldre kvinnorna tills de är tillräckligt gamla att själva bli sålda. När de tjänat ett visst antal år återfår de sin fulla frihet och anses inte på något sätt vanhedrade.¹¹⁰ Snarare är det bordellägarna som ses på med stort förakt och blir negativt särbehandlade av övriga befolkningen. Det nämns att de inte får gå in i någons hus utan tillåtelse, vilket väcker frågan om det vanligtvis ansågs vara i sin ordning att göra det.¹¹¹

Kläder och utseende

Japanernas klädsel, skriver Thunberg, är helt olik resten av världens men är lika för alla i landet. Basklädseln består av ”naträckar”¹¹² som för de förnämsta är tillverkade av siden eller guldtyg och för de fattigare av bomull. De rikare kvinnorna bär flera av dessa i lager på varandra som sträcker sig ned till fötterna. Gravida kvinnor binder livet med starka bindlar medan de som inte är det låter kläderna hänga löst.¹¹³

Thunberg går djupt in på detaljerna kring vilka typer av klädesplagg som finns, hur de används och när, samt vilka material de är tillverkade av. Framför allt tofflor blir extra uppmärksammade då de tas på när man går in i någons hem. Detta görs för att inte smutsa ned de mattor som golven är täckta med.¹¹⁴

Ytterskorna är tillverkade av halm, hästskorna likaså, och dessa är en stor förbrukningsvara som snabbt blir sönderslitna varför det går att köpa nya nästan överallt, särskilt på platser där många resande åker förbi. Om japanerna måste befinna sig ute vid regnoväder klär de sig i kuperade hattar flätade av gräs och regnkappor av oljat papper. Även paraply som säljs av kinesiska handelsmän används flitigt.¹¹⁵

Som gåva får Thunberg också ett klädesplagg av stor raritet: ”Det var väfvit, fulkomligen snöhvitt och liknade bomuls-lärft; men det var tilredt, och spunnit och väfvit utaf sådan bark och dess trådar, som almänt papper i landet beredes.”¹¹⁶ Denna sällsynta pappersdräkt nyttjades i stället för linne i och med dess tunnhet. Vid sorgetider bärs vita kläder.¹¹⁷

¹¹⁰ Coyet, ”1652 – 1653”, s. 511.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 84 – 86. 141 – 144.

¹¹¹ Coyet, ”1652 – 1653”, s. 511.

¹¹² Thunberg, *Tredje delen*, s. 355.

¹¹³ Salan, *En resa*, s. 87, 89.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 355.

¹¹⁴ Thunberg, *Tredje delen*, s. 355 – 367.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 43.

¹¹⁵ Salan, *En resa*, s. 87.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 196, 362.

¹¹⁶ Thunberg, *Tredje delen*, s. 211.

¹¹⁷ Salan, *En resa*, s. 89.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 211.

Hur japaner ser ut beskrivs och deras utseende jämförs med européers, men också kinesers. Framför allt hudfärg och ögon intresserar resenärerna, men i övrigt är det inte några längre skildringar av hur japanerna ser ut, det verkar som att kläderna varit mer fascinerande.¹¹⁸

Mat

För resenärerna är maten något främmande och vad som äts och hur det äts intresserar dem. Dels äts den med pinnar, dels äts fisken rå i vissa rätter. Thunberg är mycket imponerad av den japanska matlagningskulturen och skriver att inte bara de hälsosamma födoämnen används utan också ”nästan all ting utur djur- och växt-riket, äfven det giftigaste, som igenom beredningen göres nyttigt”¹¹⁹. Hur detta bereds, vilka de vanligaste ingredienserna är, och hur det presenteras vid middagarna gås noggrant igenom av honom. Willman beskriver också hur en middag genomförs: maten äts ur flera små skålar, och i finare sammanhang tas skålen bort av en uppassare när rätten ätits upp. Även dryck fylls på efterhand som glaset töms.¹²⁰

Salan skriver att det finns mycket råg i Japan, men att det inte används till bröd utan välling i stället. Till detta är det populärt med villebråd som det finns ett överflöd av. Japanskt vin kallas för sake – sakis om det är gjort på vete – och enligt Salan smakar det som spansk vin, men luktar som vägglöss. Som konfektyrer steks kastanjer alternativt förtärs små söta äpplen som kallas för Mikanäpplen.¹²¹

2.1.3 Seder och traditioner

Seder

En sed som ofta nämns av de svenska författarna är gåvogivandet. Varje gång de besöker någon tar de med sig gåvor och de får hjälp av ämbetsmän att välja ut vilka gåvor som bör ges till shogunen vid audiensen. De får också många gåvor, oftast i form av kläder. Den första dagen i den japanska åttonde månaden ger befolkningen gåvor till guvernörerna.¹²²

En annan aspekt som nämns är bruket av ritualistiskt självmord, seppuku eller harakiri. Detta beskrivs som ett sätt att straffa sig själv, men även fall där den döde inte verkar ha gjort

¹¹⁸ Thunberg, *Tredje delen*, s. 279f.

Toreson, *Ostindiska resa*, s. 15.

¹¹⁹ Thunberg, *Fjerde delen*, s. 34.

¹²⁰ Thunberg, *Fjerde delen*, s. 34 – 37.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 42 – 44.

¹²¹ Salan, *En resa*, s. 88.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 44.

¹²² Coyet, ”1647 – 1648”, s. 303f, 316, 326.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 497, 499f, 516, 518.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 80, 213, 220.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 53, 58f.

något värt att straffas för nämns. Enligt Salan är det endast adelsmän och soldater som erhåller äran att själva ta sitt liv, övriga befolkningen blir offentligt avrättade – om de inte hinner ta sitt liv innan de blir infångade. Ett antal högre ämbetsmän väljer också att följa den förra shogunen i döden genom att begå seppuku, skriver Coyet.¹²³

Salan redogör för giftermål och berättar hur paret vigs av en präst och en ”bonssi”, med vilket han tycks mena bonsaiträd. Efter att varsin lykta tänts av paret är vigseln klar och under musik önskar familjen dem lycka. Innan hemfärden kastas fruns barnspel [sic] på elden och ett öre offras till guden i templet.¹²⁴

Traditioner

Varje år på den förra shogunens dödsdag besöker den nuvarande shogunen, och ett följe med ämbetsmän, sin företrädares grav. Ceremonier och firande hålls i tempel i hela landet och alla dödsdömda fångar blir benådade. Enligt Coyet görs detta för att hedra och hylla den förra regenten. Endast kristna förvägras benådning eftersom de vägrar fränsäga sig sin tro och inte räds dödsstraff.¹²⁵

Olika japanska högtider beskrivs. De presenteras som festivaler i gudars eller bortgångnas ära där gatorna fylls med folk klädda i sina finaste kläder och städerna pyntas i en myriad olika färger. Willman skriver hur alla gravar, tempel och hem pryds med lyktor som gör att hela staden tycks stå i brand. Vid nyår förekommer en tradition där kopparstick föreställande kristna motiv läggs på marken och trampas på i syfte att inpränta hat och avsky mot kristendomen.¹²⁶

De olika högtiderna har varit av stort intresse för västerländska resenärer genom tiderna och de har försökt förklara vilken kontext de utförs i. Kaempfer ger bland annat en förklaring av shintoismens *reibi*-ceremonier som han beskriver som sekulära, inte religiösa. Utifrån McOmies undersökning är det tydligt att festivaler och högtider var något som var intressant

¹²³ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 319.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 429, 507.

Salan, *En resa*, s. 89f.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 128.

¹²⁴ Salan, *En resa*, s. 87f.

¹²⁵ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 310.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 504.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 59.

¹²⁶ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 315, 319.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 498, 504, 522.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 99, 103.

Thunberg, *Ferde delen*, s. 44 – 51.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 35f, 59.

för västerlänningar och som de önskade förstå. De ges långa förklaringar som detaljerat går igenom ceremoniernas utförande och firande.¹²⁷

Japanerna sysslar också med förebyggande ceremonier för att hindra att olyckor och dödsfall. Dessa går ut på att antingen försöka jaga bort demoner eller blidka dem. De genomförs årligen och kan genomföras av privatpersoner eller religiösa ledare. En årlig exorcism som sker i hemmet är att rostade bönor kastas i hörn och tak vilket tvingar demonen att fly huset. En ceremoni som sker i Nagasaki är blidkandet av ett flodspöke som dränker de som badar, något som sker av en yamabushipräst.¹²⁸

Religion

Det japanska religiösa landskapet beskrivs mycket ingående av Thunberg i hans fjärde del. Där går han igenom religionerna som finns i landet, vilka gudar dessa har, hur de praktiseras, hur den religiösa administrationen fungerar och templens konstruktion och funktion.¹²⁹

Som nämnts i delen om tempel ser resenärerna många avgudabilder vid dem. Det är direkt till dessa som bedjande och offer sker. I Miyako (dagens Kyoto) får Thunberg se en enorm avbildning av Buddha och han förklarar hur buddhismen har sitt ursprung i Indien och troligen har kommit till Japan från Siam eller Kina på den tiden då handeln skedde fritt i Japan.¹³⁰

Det nämns att det finns olika typer av präster som sysslar med olika saker, vissa predikar medan andra går i kloster och betjänar gudarna. En av prästordnarna får mer utrymme än de andra: yamabushiprästerna. Dessa präster tillåts ha barn och använder en speciell vandringsstav med skallrande kopparringar och en krona på ena änden. Willman påpekar att de pratar på ett språk inte ens japanerna förstår.¹³¹

När Willman passerar Hakone stannar de till vid en sjö uppe bland bergen där en grupp präster håller till. Hos prästerna kan de köpa avlatssedlar tillverkade av mycket tunna träskivor, dessa läggs sedan i sjön i tron att man kan återvända till platsen när man dött för att dricka av det rena sjövattnet. Willman köper en sedel, men behåller den i stället för att lägga den i vattnet, något som gör japanerna mycket förtrutna.¹³²

¹²⁷ McOmie, *Foreign images*, s. 421 – 436.

¹²⁸ Coyet, "1652 – 1653", s. 499, 505.

¹²⁹ Thunberg, *Fjerde delen*, s. 17 – 33.

¹³⁰ Salan, *En resa*, s. 90.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 246 – 248.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 45, 60.

¹³¹ Salan, *En resa*, s. 90.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 47.

¹³² Willman, *En kort beskrivning*, s. 50.

2.1.4 Politik

Kontroll

På grund av förbudet mot att kristendomen är en av de första åtgärderna som sker när européerna anländer till Nagasaki att låsa in alla biblar och böneböcker i en tunna som får öppnas först vid avresan. Därefter följer stränga visitationer av både besättning och fartyg innan alla vapen, kulor och krut förs iland och låses in. Kanonerna förs längs bak i skeppet och kanonportarna plomberas. När Toreson kommer dit får de inte heller börja urlasta varorna från skeppet förrän de gett japanerna pant i form av segel och roder.¹³³ Salan skriver att besättningen bor kvar på skeppen medan de ligger i hamnen och att endast ett fåtal officerare får gå iland och bo på Deshima.¹³⁴

Väl på Deshima är kontrollen fortsatt hård och inga kristna får lämna ön, eller lämna hamnen med fartygen, utan tillstånd från guvernören i Nagasaki.¹³⁵ Det är också förbjudet för utlänningar att lära sig japanska så att ”de ej derigenom måge blifva i stånd at uppsnappa några kunskaper om landet...”¹³⁶

Under resan mot Edo måste de halvvägs stanna i Miyako för att erhålla ett respass som tillåter dem att fortsätta österut och som förkunnar att de ska få hjälp av alla de visar passet för. I Arai blir alla som ska till shogunen visiterade och vapen konfiskeras. Detta gäller även alla daimyos som också företar den årliga resan till hovet. När de närmar sig Edo blir de återigen visiterade i bergspassen kring Hakone.¹³⁷

Förutom den fysiska kontrollen är kunskap också starkt reglerat. Som tidigare nämnts får européerna inte lära sig japanska, de får inte heller lära sig olika hantverkstekniker där framför allt katanaproduktionen (en typ av svärd) är en stor statshemlighet. Även de japanska furstarna är utsatta för kontrollen och får inte träffa européerna av rädsla att vänskap ska

¹³³ Salan, *En resa*, s. 91.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 14, 32.

Toreson, *Ostindiska resa*, s. 15.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 34f.

¹³⁴ Salan, *En resa*, s. 91.

¹³⁵ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 303, 311.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 39.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 34, 36.

¹³⁶ Thunberg, *Tredje delen*, s. 35.

¹³⁷ Coyet, ”1647 – 1648”, s. 304.

Coyet, ”1652 – 1653”, s. 496.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 157, 174, 186.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 9.

formas som kan vara ett hot mot statsmakten. Deras familjer hålls dessutom som gisslan i Edo för att minska risken för uppror.¹³⁸

Ett vanligt förekommande fenomen är att shogunen sänder spioner till olika delar av landet för att bevaka vad som händer och rapportera tillbaka till huvudstaden. Detta gör dels att shogunen får en bra bild av vad som händer i riket, dels att befolkningen hålls i rädsla och foglighet.¹³⁹

Administration och styrelseskick

Den japanska byråkratin beskrivs som mycket krånglig och trögrörlig utan plats för eget initiativtagande och där tidigare prejudikat styr vad som är tillåtet. När Thunberg ber om lov att få botanisera omkring Nagasaki får han först tillåtelse till att göra detta, men får det snart indraget igen eftersom han är överfältskär och den förra läkaren som fick tillåtelse var underfältskär.¹⁴⁰

Själva staden Nagasaki är styrd av fyra borgmästare som alla har ett antal underställda till hjälp. Över dessa sitter guvernören. Varje gata har en officer tilldelad som ansvarar för gatans brandberedskap.¹⁴¹ Styrelseskicket uppfattas som feodalt. Det finns en världslig kejsare som sitter över många kungar och furstar med egna små kungariken som de blivit anförtrödda med. I det tilldelade länet äger fursten alla inkomster och infrastruktur och han kan hålla eget hov och krigsmakt.¹⁴²

Det råder viss förvirring kring vem kejsaren faktiskt är. Personen författarna beskriver som kejsare, eller världslig kejsare, är egentligen shogun, det vill säga generalissimus. Den riktiga kejsaren ses som ett religiöst överhuvud och kallas för ärkebiskop av Willman. Thunberg genomför en undersökning och har en lång beskrivning av det kejserliga ämbetets historia och hur makten först delades mellan kejsare och shogun för att till slut helt hamna hos shogunen. Kvar har kejsaren, eller Dairi som han refereras till av Thunberg, en religiös och helig funktion där han dyrkas som en gud.¹⁴³

¹³⁸ Thunberg, *Tredje delen*, s. 43, 57, 195.

¹³⁹ Coyet, "1652 – 1653", s. 505.

Salan, *En resa*, s. 92.

¹⁴⁰ Thunberg, *Tredje delen*, s. 39f.

¹⁴¹ Coyet, "1652 – 1653", s. 505.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 90.

¹⁴² Salan, *En resa*, s. 86.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 1 – 12.

Toreson, *Ostindiska resa*, s. 14.

¹⁴³ Thunberg, *Tredje delen*, s. 142.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 2ff.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 45.

Lagar, brott, och straff

Bilden av det japanska justitieväsendet är att den är mycket drakonisk. Dödstraff är vanligt för stölder liksom mord, men även för ringa brott. Exempelvis blir en man avrättad efter att i ett berusat tillstånd gett falska order i guvernörens namn. Att vara kristen framställs av författarna som ett av de värre brotten i Japan då hela familjer, inklusive barn, avrättas om de blir påkomna att vara det. Straffens stränghet beror emellertid mer på att brottslingen vågat trotsa de helgade lagarna än hur allvarlig brottshandlingen faktiskt är.¹⁴⁴

Det är också möjligt för husbonden att avrätta sina tjänare om han ser det som lämpligt. Detta gäller också om han upptäcker att hans fru är otrogen, men skilsmässa är då också ett alternativ i stället för dödstraff. Att vara otrogen är inte olagligt – även om det ses på med förakt – men mannen har ändå rätt att döda sin fru om han vill.¹⁴⁵

Det är också tillåtet att döda nyfödda flickor om familjen känner sig överbelastad med barn. Pojkar blir givna till shogunen för att uppfostras till soldater. Fåglar är å andra sidan mycket olagliga att jaga och döda.¹⁴⁶

Det finns likväl fängelser och andra fånginrättningar. På ön Amakusa strax söder om Nagasaki bor endast dömda brottslingar som livnär sig på jordbruk och skogsskötsel tills de blir frigivna. Fängelser är värre än ön men även här finns bekväma inrättningar som matsal och badstuga.¹⁴⁷

Diplomati

Ett återkommande tema i Coyets första reseskildring är den diplomatiska kris mellan Nederländerna och Japan som uppstod dels på grund av missförstånd, dels ur en japansk uppfattning av holländsk otacksamhet efter att en grupp skeppsbrutna holländska matroser blivit räddade utan att detta uppmärksammats av VOC:s ledning.¹⁴⁸

Krisen skapar stora problem för Coyet då han inte tillåts träffa shogunen när han anländer i Edo, vilket också betyder att han inte erhåller fortsatt handelstillstånd. Tillståndet förnyas

¹⁴⁴ Coyet, "1652 – 1653", s. 504f.

Salan, *En resa*, s. 86.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 62f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 64f.

¹⁴⁵ Coyet, "1652 – 1653", s. 508.

Salan, *En resa*, s. 88.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 49.

¹⁴⁶ Salan, *En resa*, s. 89.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 51.

¹⁴⁷ Coyet, "1652 – 1653", s. 504.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 64.

¹⁴⁸ Coyet, "1647 – 1648", s. 304f, 307f.

varje år av shogunen, också Willman nämner att de erhåller tillstånd för fortsatt handel. Guvernör Gonpachirō berättar för Coyet att shogunen inte är arg på riktigt, men vill ändå att holländarna skickar en ambassad för att visa sin tacksamhet. De får ett år på sig, uteblir den riskerar de att utstå ännu sämre behandling, även om Coyet är tveksam till att de skulle bannlysas från landet.¹⁴⁹

Portugiser ses av den japanska staten som stora fiender på grund av deras roll i introducerandet av kristendom i Japan. De kräver därför att holländarna slutar hjälpa och associera sig med portugiser, och skulle de föra med sig dem till Japan kommer även de bli bestraffade. Efter en utredning visar det sig att holländarna inte hade hjälpt ett portugisiskt skepp att ta sig till Nagasaki varför de tillåts börja handla där igen.¹⁵⁰

2.1.5 Ekonomi

Handel

Coyets beskrivningar om handeln berör främst administration. Det vill säga förhandlingar, logistik och beställningar. Bland annat stannar de till i Kinokuni för att lämna varor som stadens daimyo beställt ett år tidigare från kompaniet. Han genomför förhandlingar över tid med guvernörer och handelsmän angående tillstånd och prissättningar. Dessutom måste Coyet föra en ständig dialog med de handelsmän som säljer dagliga förbrukningsvaror till holländarna eftersom de alltid försöker sälja till överpris.¹⁵¹

Under resan till Edo möter de flera leverantörer, hantverkare och furstar som beställer varor till nästa år. Att holländarna blir utsatta för bedrägeri och lurendrejeri är den övergripande attityden från Coyet och det är svårt att hitta en beskrivning från honom som inte påpekar att handeln inte bedrivs korrekt eller rättvist. När handeln väl börjar i Nagasaki blir holländarna satta under en stor tidspress då de får order om att segla därifrån vid ett närstående datum, något som gör det svårt för dem att hinna sälja allt de har med sig. Denna tidspress utnyttjas återigen av de japanska handelsmännen som väntar flera dagar tills holländarna går med på det pris de vill ha.¹⁵²

¹⁴⁹ Coyet, "1647 – 1648", s. 309f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 53.

¹⁵⁰ Coyet, "1647 – 1648", s. 321.

Coyet, "1652 – 1653", s. 500f.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 58f.

¹⁵¹ Coyet, "1647 – 1648", s. 303f, 311 – 327.

Coyet, "1652 – 1653", s. 493.

¹⁵² Coyet, "1647 – 1648", s. 322f.

Coyet, "1652 – 1653", s. 495, 501, 521.

Salan, *En resa*, s. 92.

Thunberg nämner också handeln i landet, framför allt i sin fjärde del där handeln får ett eget kapitel. I det går han igenom hur handeln bedrivs i landet, inte bara i Nagasaki, och vilka varor som det handlas med. Han nämner också hur handelsmän uppfattas av samhället: ”en Köpman [är] alltid föraktad och äger man alltid härstädes den föklenlige tanken om honom, at han på mindre ärbart sätt och icke utan sinde medborgares skada samlat ihop sine skatter.”¹⁵³

Jordbruk

Det är en tämligen rak och tydlig presentation av det japanska jordbruket. Thunberg är den som beskriver det mest ingående. Han skriver om hur åkrarna ser ut och vad som odlas, hur åkrarna sköts om och vem den generella bonden är. Han har också en beskrivning om bondens roll och status i det japanska samhället där han gör många indirekta och direkta jämförelser med böndernas situation i Europa. Han skriver bland annat att ”jorbrukaren anses för den nytigaste medborgaren och der den icke tryckes af de mångfaldige tvång, som i andre länder hindrat och i alle tider hindra Landtbrukets upkomst. [...] han brukar för öfrigt sin jord med mera frihet, än en Säteriägare i Sverige.”¹⁵⁴ Också allmän jordbruksadministration och ännu djupare beskrivningar av grödorna tas upp.¹⁵⁵

Hantverk

Den japanska hantverkskulturen omnämns också i vissa passager, framför allt när resenärerna passerar en ort känd för en viss vara eller när de möter hantverkare och handelsmän som säljer en specifik vara. Oftast rör det sig om husgeråd och möbler, men även verktyg och metallurgi ges plats i beskrivningarna. Det husgeråd som mest uppmärksammas är lackerade kabinett och lådor som är av en kvalitet som européerna inte tidigare sett.¹⁵⁶

Förutom vad japanerna tillverkar beskrivs också hur hantverksprodukterna används i hemmen. Fastän det tillverkas visst möblemang är det sällan dessa syns i husen då de förvaras i packhus eller särskilda avskärmade rum. När middag ska utspisas bärs låga bord in – inga stolar finns utan man sitter på golvet som är täckt av mjuka tatamimattor. Sängar är likaså obefintliga utan man sover på en madrass som läggs på golvet med en lackerad träkloss som kudde.¹⁵⁷

¹⁵³ Thunberg, *Tredje delen*, s. 103.

¹⁵⁴ Thunberg, *Fjerde delen*, s. 76.

¹⁵⁵ Thunberg, *Tredje delen*, s. 154 – 156, 168, 239, 243.

Thunberg, *Fjerde delen*, s. 76 – 92.

Willman, *En kort beskrivning*, s. 64.

¹⁵⁶ Salan, *En resa*, s. 89.

Thunberg, *Tredje delen*, s. 127, 236, 240, 252, 374.

¹⁵⁷ Thunberg, *Tredje delen*, s. 127, 374.

2.1.6 Analys

Nyberg och Holmberg skriver att det främmande och exotiska upptagit stor del av svenska resenärers uppmärksamhet när de rest till Kina och andra delar av Bortre Orienten.¹⁵⁸ Detta stämmer till viss del överens med resultatet för den här undersökningen. I likhet med vad McOmie skriver,¹⁵⁹ är det möjligt att skönja beskrivningar av både helt främmande fenomen och sådana som redan är familjära men som resenärerna inte visste förekom även i Japan. Exempelvis är inte dödstraff, kabinetter, befästa städer och vägar okända fenomen för en europé, men i Japan tar de en annan karaktär gentemot vad de är vana vid vilket gör det intressant.

Förekomsten av familjära fenomen kan vid första anblick ses som problematiskt för nyfikenhetsperspektivet, men i praktiken är detta också ett resultat av nyfiket undersökande. Även kunskapen om att ett redan känt fenomen är en del av den japanska kulturen är bidragande till förståelsen för landet.

Som en del av det europeiska kunskapsidealet skulle informationen kategoriseras. Nováky menar att idealets grundstenar var exakthet, nytta, och förståelse – tre aspekter som kan ses som övergripande ramar till loci communes-systemet inom den apodemiska genren. Allt skulle kategoriseras för att på enklaste sätt omvandla observationer till textbaserad kunskap.¹⁶⁰

McOmie har gjort en mycket större uppdelning av sitt resultat eftersom han har valt att inte klassificera fenomenen under ett färre antal övergripande teman, men i stort är hans resultat av vad reseskildringar väljer att skriva samma som den här undersökningens resultat.

De mest självklara främmande fenomenen som beskrivs är de fysiska manifestationerna av japansk kultur i form av festivaler, högtider, och ceremonier. Dessa är typiska demonstrationer av sammanhållning inom organiserade samhällen, menar Stagl, och visar öppet kulturella beteenden och värderingar.¹⁶¹ Det gör dem också till de kulturella aspekter som är lättast för en utomstående att observera och bekanta sig med.

I sin tur kan detta vara en stor anledning varför både Salan och Toreson – två resenärer som inte haft samma möjlighet som de tre andra att interagera med befolkningen – skriver om det 'ytliga' och observerbara i mycket större utsträckning. Coyet, Thunberg, och Willman har haft

¹⁵⁸ Holmberg, *Världen bortom västerlandet*, s. 104.

Nyberg, "Bilder av Mittens rike", s. 90.

¹⁵⁹ McOmie, *Foreign images*, s. XIV.

¹⁶⁰ Nováky, "En resa i tiden", s. 194.

Stagl, *A history of curiosity*, s. 80.

¹⁶¹ Stagl, *A history of curiosity*, s. 16.

en helt annorlunda upplevelse av Japan då de fått lämna Deshima och har kunnat möta vardagslivet utanför handelsstationen. De har på grund av detta kunnat upptäcka de mer abstrakta och lågmälda aspekterna av 'det japanska'.

Hur mycket av de 'osynliga' fenomenen som de tre Edo-fararna har uppmärksammat och registrerat har varit beroende av deras egen nyfikenhet och hur intresserade de har varit av att lära sig om den japanska kulturen. Utifrån vad som presenteras ovan är det tydligt att Coyet har haft andra prioriteringar än både Willman och Thunberg och hellre skrivit om handel och officiella seder medan de andra två har mer omfattande skildringar av vardagslivet och 'vanligt' beteende.

2.2 Beskrivningen av de betydande fenomenen

2.2.1 Presentationen av Japan

Den här delen presenterar hur de svenska resenärerna skriver sina beskrivningar. Sättet de skriver på är deras metod att hantera den införskaffade informationen och göra den begriplig. Utan den här processen skapas endast en grundläggande kunskap om 'det japanska', med den skapas förståelsen hur fenomenen agerar inom den japanska kulturen och vilken betydelse de har.

Mycket övergripande kan de svenska författarnas reseskildringar sägas följa den apodemiska traditionens stilistiska regler gällande framställningen av en resa. Det vill säga: de använder sig till stor del av en 'torr' berättarröst som systematiskt går igenom vad de har sett och upplevt med olika relevanta fakta om platserna de besöker. Med det sagt har de inte följt apodemin till punkt och pricka, varje källa är påverkad av sin författare och hur de ansett att en text bör skrivas.

Coyet skriver primärt på ett detaljerat men koncist sätt där han beskriver vad det är som händer, vad han själv och andra personer gör, och varför något händer eller görs. Generellt är dessa beskrivningar objektiva och förklarande utan någon större värdering av det beskrivna fenomenet. Exempelvis kan den dagliga administrationen beskrivas på följande vis:

29 The aforesaid Nanking junk set sail with three others for Anhai and Zhangzhou. Because an Anhai junk was ready to sail, I requested Governor Kiemon for permission for it to take letters I had written to the Governor-General, the Governor of Tayouan and Adriaen van der Burgh. The contents have been translated into Japanese, except for the rumour which the junk from Fuzhou brought, mentioned on the 11th, and have been

shown to the governor. He granted permission on condition that he retain the translations signed by me and the interpreters...¹⁶²

Den 29 november skildras inte med några särskilt värderande ordalag, för Coyet är det viktig information som ska förmedlas på effektivaste vis.

Även under själva resan från Nagasaki till Edo skriver Coyet liknande om städer de passerar och vad han sysslar med under färden. När de kommer fram till Osaka skriver han:

I went to pay my respects to Tanba-no-kami, who is the senior governor. I presented him with ten pieces of white pelang, five pieces of pansies, and three pieces of Tonkinese velvet. He accepted them graciously. He asked if we were still at peace with the Portuguese; how far was Batavia from Holland and from Nagasaki? I replied that we had concluded a truce with the Portuguese which would last for three more years, unless it was extended in Europe. Batavia was about 3600 miles from Holland and about 500 miles from Nagasaki. Then he gave me my leave. I also presented his secretary with two pansies. Kugai Inaba-no-kami, the second governor, was in Edo. His secretary accepted similar gifts, both for the governor and himself.¹⁶³

Det är en detaljerad skildring av mötet med stadens guvernör, men det är ingen värdering i vad som sker, Coyet presenterar informationen objektivt. Ovan hämtade citat är från en längre beskrivning och alla möten och platser får inte samma utrymme, men oavsett om det är långa eller korta beskrivningar hålls samma ton. Andra dagen i Miyako beskrivs på följande vis:

2 The interpreter went to the governors for the passes. He received one for me and my party, one for the goods, which are usually sent half a day ahead, and one for two rifles, without which it is forbidden to carry any firearms up country. We left in the after noon. We had a meal in Ōtsu, and in Kusatsu in the evening. We spent the night there. Nothing extraordinary happened on the way.¹⁶⁴

Den övergripande bilden av Coyets sätt att skriva är att han är objektiv och endast förmedlar information som det hände. Med detta sagt finns emellertid en förvånande mängd passager där han inte lyckas hålla den objektiva masken och låter egna personliga åsikter och

¹⁶² Coyet, "1652 – 1653", s. 493.

¹⁶³ Coyet, "1646 – 1648". S. 303.

¹⁶⁴ Coyet, "1647 – 1648", s. 304.

värderingar synas. När han tagit befälet över Deshima för andra gången bjuder han in till en middagsbjudning:

I have treated the otona, or supervisor of this island, the interpreters, two of the main officials of the Geldkamer and their sons to a Japanese meal. I did this in the hope that this will encourage them to serve the interests of the Company better or at least to reduce their procrastination and ill feelings towards us somewhat, as both entertaining them and also sometimes seriously scolding them for their failures are the ways to achieve this.¹⁶⁵

Skildringen är till stor del skriven på Coyets traditionella vis, men han visar också att han tycker att tolkarna och vissa japanska tjänstemän inte tar sitt arbete fullt så allvarligt som han önskar att de gjorde.

Aningen tydligare blir det när han beskriver tolkarna specifikt. Det går ofta att skönja en viss irritation hos Coyet gällande tolkarnas beteenden, men det håller sig ändå inom en ram av objektivitet. När han försöker reda ut den diplomatiska krisen har tolkarna svårt att förstå exakt vad holländarna menar och framför en felaktig version som de inte vill ändra på.

The interpreter did not want to translate this, giving all kinds of bogus reasons that it would not be to the advantage of the Company. I argued with him to the contrary, but I could tell from his words that he left out most of it to spare his colleagues who had told the Company servants the name of the ambassador's ships although they had been forbidden to disclose anything about the Portuguese. Thus the Company is badly served by almost all the interpreters. Not only do they suppress what needs to be translated as they will, but they also justify the quarrels which the merchants provoke every year as if they are party to them, which is not beyond the bounds of probability.¹⁶⁶

Det är tydligt att Coyet är missnöjd med tolkarna, men samtidigt är hans missnöje inte något som kan anses vara orimligt heller. Som chef i Japan har Coyet som uppgift att leda kompaniets intressen i landet, något som försvåras om tolkarna inte vill göra som han säger.

Att tolka det som en värdering av 'det japanska' är svårare – värderingen berör mer tolkarna själva – men om det jämförs med en passage från Coyets andra resa angående förvärvandet av japansk koppar fördjupas bilden.

¹⁶⁵ Coyet, "1652 – 1653", s. 492.

¹⁶⁶ Coyet, "1647 – 1648", s. 305f.

Again I had the governors asked about the delivery of the copper. Their reply was that they had to confer first, but Yohyōe added that we had only sent our last ship here so late so that we could take delivery of the copper and the other goods that we wanted to order at our ease while waiting. Many merchants suffer great losses through our action, as mentioned before. I fear that it will be a while before we can open trade, especially since none of the interpreters dare present our explanations for the delay to the governors. Kichibyōe even declared in the presence of Happart, that if the governor were to declare to him with his usual angry countenance that the straw mats were wooden boards, he would have to respond by consenting silently, as this people's duty of slavish subservience demands.¹⁶⁷

Förutom en inblick i handelsdiplomatin visar Coyet också att lydnad för överhögheten är en viktig del av den japanska kulturen, något som kan sägas beskrivs med negativitet då det jämförs med slaveri.

Willmans beskrivning är den som upplevs som mest lik det apodemiska idealet. Till skillnad mot Coyet, som kan uppfattas lika mycket som en aktör som observatör, är Willman till största del endast en observatör. Skildringen av resan är en objektiv presentation av vad Willman gör, vad han ser och vad som händer. Även om Coyet också skriver på det sättet visar han också ett aktörskap när han själv väljer att interagera med världen runt omkring. Willmans interaktion är visserligen personlig – vi foro, vi kommo fram, vi reste och så vidare – men hans sätt att skildra det på saknar den känsla av initiativ som Coyet frammanar i vissa passager.

Den 8 dito ställte vi oss till segels igen en mil från Ōsaka. Då kom vår värd Shiroemon emot oss uti en vacker jakt med hus på och tog oss in till sig. Där blevo vi trakterade med sake, förgyllta stekta fåglar och sakana. Sedan foro vi förbi några tusen de farkostar, sågo därhos några tusende vildgäss och andra fåglar, men de voro alla tama, ty ingen tör dem på den orten skjuta. Om aftonen kommo vi till Ōsaka; där kunde man illa komma fram på gatan för myckenhet utav folk.¹⁶⁸

I citatet ovan berättar Willman vad som händer och vad han ser på ett rapporterande sätt utan att visa någon form av värdering av informationen. Citatet är ett bra exempel på hur Willman mestadels skriver genom hela skildringen.

¹⁶⁷ Coyet, "1652 – 1653", s. 517.

¹⁶⁸ Willman, *En kort beskrivning*, s. 42.

Den 17 dito foro vi därifrån förbi de städer Narumi och Chirijii. En mil ifrån vägen låg ock en stor stad, Kariya. Om middagen kommo vi till Okazaki, en befäst stad med ett slott mitt uti staden. Eftermiddagen gingo vi över en kostelig brygga, i 80 steg lång. Där såg jag hurusåsom de brände upp en dödan. Här voro också oräkneliga många fåglar och djur till köps, av underlig skapnat. Vidare reste vi förbi Yoshida, en stad med ett skönt slott och kostelig brygga, och Futagawa, Shirasuka och Fujikawa. Om aftonen voro vi uti Akasaka. Där voro mycket vita kvinnfolk, men de hade svarta tänder och hår som beck, vilket hålles för vara en stor prydnat för dem.¹⁶⁹

Willmans sätt att skriva är också detaljerat och han målar upp en levande bild av hans upplevelser längs med vägen till Edo. Beskrivningarna ger mycket information, antingen direkt eller indirekt, om det japanska samhället och kulturen och det presenteras med Willmans rapporterande stil. Emellertid har även Willman ett antal beskrivningar där det går att skönja värderingar och en större subjektiv åskådning än vad han brukar visa.

Om middagen vilade vi och fingo mat uti Hirakata på japaniskt sätt med tvenne träpinnar. Fisken åto vi rå, som var skuren uti tunna skivor, doppat i ättika. Nors och annor små fisk kokades. Vi hade en japaner som var kock. Han reste var dag förut med alla sakerna och stekte under tiden en orre eller hare på svenskt maner, eljest måste vi hela vägen upp till Edo få mat på japaniskt sätt och dricka hett vatten för torst.¹⁷⁰

Även om han inte uttryckligen säger att japansk mat inte är god, antyds det att han föredrar att äta europeisk mat över japansk. Detta i sig behöver inte tolkas som en negativ framställning av Japan, men det målar definitivt upp en bild av att den japanska maten är något annorlunda för svensken.

Andra aspekter som Willman ofta använder värdeladdade adjektiv för att beskriva är 'rumsbeskrivningar'. Det vill säga beskrivningar som berör det fysiska rummet han befinner sig i, det kan röra sig om utsikten över landskapet nedanför en bergsväg till avgudabilder i tempel. Dessa kan ibland upplevas som poetiska jämfört med den annars torra stilen.

¹⁶⁹ Willman, *En kort beskrivning*, s. 47.

¹⁷⁰ Willman, *En kort beskrivning*, s. 44.

Vägen var här kosteligen byggd igenom bergen. Vi foro förbi Otsu och Zeze, vilka äro allenast åtskilda med en brygga. Där var ock ett mäktigt vackert slott, som låg uti en frisk sjö, i 8 mil långer. Här voro vi något inne och drucko av det de kalla sake. Denna dagen gingo vi förbi en stor invik och mäktigt stor brygga. Stolparna voro alla med koppar beslagne, varsåsom den friska sjön utfaller. Slottet syntes mycket vackert över sjön [...]¹⁷¹

Den här typen av beskrivningar används som ett sätt att förtydliga utseendet på det beskrivna mer än att vara en tyckande värdering av fenomenet.

Thunberg är den sista vars text är skriven som en apodemisk resedagbok. Thunberg skiljer sig från Coyet och Willman då hans text är mycket mer personlig med egna reflektioner och åsikter. Samtidigt är han mycket mer detaljerad i sina beskrivningar, både de personliga och objektiva. Thunberg skriver ofta att han observerar något och följer upp detta med en förklaring av fenomenet.

Kwana är en anseelig, stor och starkt befäst Stad, uti *Owari* landskap, som är rikt och mycket betydande ibland detta Rikets försteliga Provintier. Här hvilade vi öfver natten i ett vackert och bekvämligt herberge. Staden äger 2:ne Citadeller och är omringad med både vatngravar och murar. Citadellerne äga höga torn, som gifva ett vackert utseende och öfver allt på dem och murarne ser man smala aflånga öppningar, igenom hvilka besättningen kan skjuta sine pilar och af murarne vara skyddade för en fiendes skott.¹⁷²

Citatets innehåll hade mycket väl kunnat vara en del av Willmans beskrivning om det inte vore för den ännu större detaljrikedomen om hur det ser ut och fungerar. Beskrivningen uppvisar också mycket personliga åsikter om hur Thunberg upplever staden. Dock är inte alla beskrivningar av den här karaktären. I stycket efter citatet är beskrivningen mer 'torr' även om det fortfarande finns viss personlighet kvar i texten.

Ifrån *Kwana* foro vi den 17 April, om morgonen med fartyg, öfver viken till *Mia*, hvilket räknades vara sju sjömil. Men denna vår sjöresa var en ibland de besynnerligaste. Vi stego ombord med vårt medfölje och bagage, på store fartyg uti *Kwana*; men då vi hunnit nära intill hamnen af *Mia* Stad, blef hamnen så odjup, at vi nödgades betjäna oss af smärre båtar, hvarmed vi då gjorde ombyte. Detta oagadt, kunde vi ändock icke komma med desse båtar, som voro ganska små, up til staden annorlunda, än at tvänne Man måste

¹⁷¹ Willman, *En kort beskrivning*, s. 45.

¹⁷² Thunberg, *Tredje delen*, s. 165.

fortsläpa hvarje båt med händerne, på moddern öfver mycket litet vatn, i hvilket dragarne vadade. Sålunda seglade vi snarare til lands, än till sjöss, och det et långt stycke väg upåt Staden.¹⁷³

Exemplen ovan visar hur Thunberg beskriver det han fysiskt ser och upplever, men han har också många beskrivningar av mer abstrakta koncept och beteenden. Dessa framställs på liknande sätt med en presentation av ämnet följt av förklaring kring vad det innebär och varför det existerar. I de här passagerna kan Thunberg vara ännu mer personlig i sina åsikter och visar vad han tycker om fenomenet. McOmie menar att Thunbergs skildring ger en nästan överdrivet positiv bild av Japan och att kritik är sällsynt, en uppfattning som till största del delas då Thunberg oftast är positiv och nyfiken på det han stöter på.¹⁷⁴

Papo delar inte bilden som McOmie och den här undersökningen kommit fram till. Han menar att Thunbergs skildring är mycket negativ och nedvärderande och bidrar till en bild av Japan som underlägsen väst. Som tidigare påpekats finns det negativa skildringar, så också hos Thunberg. Han jämför bland annat kristligt beteende kontra hedniskt, där det hedniska kan tolkas som negativt värderat.

De Christne, hvilkom det ägnade vara uplyste utaf Religion och Moral, borde väl aldrig förnedra sig til et lastbart umgänge med Landsens mera beklagansvärda, än olyckeliga döttrar; men Japoneserne sjelfve, såsom Hedningar, anse icke Otukt såsom någon Last, aldraminst på sådane ställen, som hägnas af Lagar och Öfverhet. Sådane Hus anses ock icke för liderlige tilhåll eller oanständige mötesplatser. Ofta besökas de af bättre folk, som med Sakki vela traktera sine vänner. Detta oakadt innefattar likväl sjelfva inrättningen uti sig, det, som är stridande emot mänsklighet och äfven de minst höfsade seder.¹⁷⁵

Det är tydligt att Thunberg inte uppskattar att prostitution är lagligt i Japan och han beskriver det inte på något positivt sätt. Trots detta redogör han ändå hur bordeller brukas, alltså inte endast till 'otukt'. Fastän han inte gillar det, och tydligt visar det, förklarar han ändå fenomenet på ett objektivt sätt. Hans egna åsikter blandar sig inte med förklaringen av fenomenet.

Papo har som nämnts fokuserat på hur de japanska kvinnorna blir skildrade av svenska resenärer, därför har han bland annat kommit i kontakt med ovan visade passage. Att Papo

¹⁷³ Thunberg, *Tredje delen*, s. 165f.

¹⁷⁴ McOmie, *Foreign images*, s. 204.

¹⁷⁵ Thunberg, *Tredje delen*, s. 84.

tolkar Thunbergs skildring som mycket negativ och nedvärderande härstammar troligtvis från urvalet han gjort och det gör tyvärr att hans helhetsbild är skev från verkligheten då Thunberg skriver många fler gynnsamma skildringar än dåliga.¹⁷⁶

De två sista skildringarna är dels de kortaste, dels skrivna på ett annat sätt än de tre andra. Toreson skriver som en dagbok men i stället för att presentera varje dag skriver han efter destination. Det står att de ankom till ett visst land varpå en kort beskrivning av landet följer. Skildringen av Japan är mycket kort och saklig och det som beskrivs skildras som sanningen utan att visa på Toresons personlighet eller närvaro, även de som kan tolkas ha någon form av värdering. Folket beskrivs som ”bleekt i ansiktet, ok äro hedniske, mycket arga, ok dee tro ingen att taga något gods in, för än dee hafwa fått pant.”¹⁷⁷, en beskrivning som kan uppfattas som tyckande och värderande. Att beskriva någon som hednisk skapar inte en positiv bild av dem, men samtidigt är det ett konstaterande; japanerna är inte kristna vilket gör dem till hedningar.

Salans skildring av Japan är inte baserad på hans egna upplevelser och erfarenheter varför den delen av hans skildring är skriven som en faktabok i stället för en resedagbok. Precis som Toreson beskriver Salan olika aspekter av den japanska kulturen på ett konstaterande vis utan att lägga in några tydliga åsikter. Om det står något som kan tolkas som ett värderande uttryck presenteras det på ett sätt som om det är sanningen, inte vad Salan själv tycker.

Uti dec. jan. och februari månader är där vinter med snöglop. 28 dagsresor in i landet skal vara helt vilt och bebos af wilda menniskor mäst ludna; det bebodde Japan är begåfwaat med allehanda härlige wärter och andra ting til födan nyttige, består eljest af höga berg och flacka fälter. Huvudstaden Jedo eller Jesso består af 88 gator, är ganska felfritt; och är folket af naturen högmodigt, goda soldater, omilda, så wäl mot sine egne som främmande: låta de eländige förgås, och lasta deras kroppar på dynghögen.¹⁷⁸

2.2.2 Analys

Tidigare forskning har främst varit intresserad av hur reseskildringar beskriver det beresta landet. Undersökningarna fokuserar på att hitta värdeladdade beskrivningar av olika fenomen och det övergripande resultatet är att språkbruket kring Asien innehåller negativa värderingar

¹⁷⁶ Papo, ”Japan och det japanska”, s. 12 – 15, 21.

¹⁷⁷ Toreson, *Ostindiska resa*, s. 15.

¹⁷⁸ Salan, *En resa*, s. 86.

skapade ur en känsla av europeisk överhöghet, samtidigt som det också förekommer positiva värderingar om framför allt 'civiliserade' länder som Kina och Japan.

McOmie reflekterar över hur utländska observatörer ofta visar två tendenser i sina reseskildringar: antingen är de överdrivet negativa, eller överdrivet positiva. Det finns mer balanserade skildringar skrivna av individer som fullt ut insett sin position som utlänning och har försökt skriva en så objektiv bild som möjligt. Det har främst rört sig om välutbildade och insiktsfulla observatörer och är inte representativt för majoriteten av resenärerna, menar McOmie.¹⁷⁹

Källmaterialet McOmie har använt sig av skiljer sig från materialet den här undersökningen har använt, bara Thunberg är en gemensam källa. McOmie anser att Thunberg är överdrivet positiv i sina beskrivningar och skapar en felaktig bild av Japan på det sättet¹⁸⁰, något den här undersökningen är benägen att hålla med om. Thunberg är personlig i sin skildring och som visats ovan väljer han oftast att se fenomen med mycket välvilliga ögon. Men inte alla positiva beskrivningar är överdrivna varför McOmies påstående inte håller helt.

Det finns emellertid forskning som inte delar åsikten om att det främst är positiva bilder som skapas. Holmberg menar att attribut ofta tilldelas främmande befolkningar utifrån europeiska fördomar och överlägsenhetskomplex. Det främmande var för européerna svårt att förstå varför deras beskrivningar fylls med fördomar och rasism efter förklaringen att det fanns "plus- och minus-folk."¹⁸¹

Papo följer Holmbergs bild och menar att Thunberg – som är främsta undersökningsobjekt i Papos undersökning – företrädelsevis använder sig av negativt värderade ord i sina beskrivningar. Thunberg kategoriserar flera fenomen som 'fel' på grund av att han ser Japan genom den europeiska överhöghetens blick som skapats genom orientalismen. Japan framställs som något avvikande och fel gentemot den västerländska kulturen.¹⁸²

Hittills har främst Thunbergs skildring – och den generella framställningen – diskuterats, både av tidigare forskare och den här uppsatsen. De övriga svenskarna bör rimligtvis också falla inom antingen negativa- eller positiva skildringar. Jag menar däremot att de uppvisar en stark objektivitet i sina texter. Som nämnts tidigare är Thunberg den som visar mest personliga åsikter, följd av Coyet som trots sin bitvis pessimistiska hållning ändå håller sig opersonlig genom majoriteten av sin reseberättelse. Antingen har svenskar varit speciellt

¹⁷⁹ McOmie, *Foreign images*, s. XVIII.

¹⁸⁰ McOmie, *Foreign images*, s. 204 – 207.

¹⁸¹ Holmberg, *Världen bortom västerlandet*, s. 104.

¹⁸² Papo, "Japan och det japanska", s. 32.

välutbildade innan de åkt till Japan – enligt McOmies resonemang – eller så är det möjligt att den apodemiska genren har haft en mycket större påverkan på hur författare valt att skriva än vad tidigare forskning uppmärksammat.

Ingen av den tidigare forskningen som presenterats har tagit hänsyn till att resenärer under 1600- och 1700-talen levt under den 'apodemiska tidsperioden' där reseberättelser var tvungna att uppfylla vissa stilistiska krav för att ses som trovärdiga. Den torra och stundvis allseende blicken skulle visa på objektivitet och trovärdighet hos författaren. Kraven var visserligen idealbilden av hur en text borde skrivas och inte formella regler – därför går det fortfarande att se individualitet och värderingar i texterna – men jämfört med Thunbergs skildring som skrevs mot slutet av 1700-talet, och alltså under den tidsperiod då författarens personlighet blev alltmer viktig att visa, är de synnerligen 'torra'.¹⁸³

Både språkbruket hos de svenska resenärerna och vad de har valt att skriva om är tydligt influerat av de två grundprinciperna inom apodemin, vilket återigen gör nyfikenheten relevant. De betydande fenomenen som presenteras i del 2.1 är de fenomen som en resenär måste veta existera för att skapa en grundläggande kunskap för 'det japanska', och de har valts för att resenärernas nyfikenhet har gjort det möjligt för dem att observera det. En modell kan visa vad som bör finnas med i en beskrivning, men utan nyfikenhet som kan identifiera fenomenen går det inte att följa den. Likaså är hur författarna beskriver fenomenen den metod de valt att bearbeta fenomenen och föra in dem i en kontext som gör det möjligt att förstå deras roll i kulturen.

Tillvägagångssättet har i största mån varit att hålla en 'torr' och objektiv ton efter den apodemiska manualen. Det betyder också att hur fenomenen förklaras ofta blir 'läroboksmässigt'. Samtidigt finns det fenomen som inte förklaras på det apodemiska viset och de bör därför tolkas som omöjliga att förstå utan en personlig reflektion. Förståelsen blir i de fallen färgad av hur författaren upplevde fenomenet.

Oavsett hur författarna har valt att bearbeta ett betydande fenomen så skapas en bild av det. Alla bilder tillsammans blir den helhetsuppfattning av Japan som författarna har och delar med sig till framtida läsare. Bilden är resultatet av resenärens nyfikna blick, men det gör den också subjektiv fastän den är skriven med objektiva ord. Även om fenomenen presenteras på ett sakligt och trovärdigt sätt är det ändå en utomstående som tittar in och försöker beskriva

¹⁸³ Winberg, "Mårten Törnhielm och den europeiska resan, s. 114.
Eliasson, "Platsens blick", s. 52f.

det som syns. Detta kan orsaka problem, vilket Sample diskuterar, eftersom bilden som förmedlas kanske inte stämmer med verkligheten.¹⁸⁴

Ur ett orientalistiskt perspektiv har den felaktiga bilden använts för att dominera Japan. Enligt Papo befann sig Europa i en maktkamp om Asien vid slutet av 1700-talet, Thunbergs skildring blir där ett verktyg till att kontrollera Japan genom att göra landet underlägset och svagt. Japan tvingas genom skildringen att ge Europa övertaget i relationen. Holmberg stärker tesen genom att påpeka hur utomeuropeiska länder ofta blev nedvärderade i skildringar från den här tidsperioden.¹⁸⁵

Hellmans resultat visar å andra sidan att även om det förekom en maktkamp i Kanton var detta på inga sätt en ensidig kamp som västerlänningarna dominerade. Problemet med Papos och Holmbergs tolkning är att den inte tar hänsyn till faktiskt positiva beskrivningar. Den här undersökningen har dessutom kommit fram till att majoriteten av de värderande beskrivningarna som svenskarna skrivit är positiva, vilket stämmer överens med vad Nyberg och McOmie kommit fram till i sina undersökningar.¹⁸⁶

Beskrivningarna går att placera i kategorierna positiva, negativa och neutrala, där den sistnämnda är mest framträdande. Att det ändå finns beskrivningar som skiljer sig från normen är samtidigt ett starkt argument för att helhetsbilden av Japan som skapas i reseskildringarna faktiskt bygger på en genuin önskan hos författarna att förstå en helt främmande kultur i ett helt främmande land. Eftersom det finns värderingar betyder det att vissa fenomen inte har gått att förstå om de inte har bearbetats utifrån personliga erfarenheter och uppfattningar. Det tyder på att det har skett en reflektion vid hanteringen av materialet, vilket i sin tur stärker de neutrala beskrivningarna då det finns bevis för att författarna har lagt ner tid på att försöka förstå. Den här tolkningen understöds ännu mer av att länder som sågs som hedniska fortfarande kunde ses som högtstående om de ansågs vara civiliserade.¹⁸⁷ Japan framställs inte som ett ociviliserat land, beskrivningarna tar i beaktande att det finns ett fungerande justitieväsen, stora metropoler och ett fungerande vägnät, det vill säga typiska tecken på en välfungerande stat.

De svenska resenärerna inte har haft samma möjlighet att läsa på om Japan som de har haft om Kina. Fastän det har förekommit reseskildringar är det egentligen bara tre som har haft

¹⁸⁴ Sample, s. 35f.

¹⁸⁵ Holmberg, s. 104.

Papo, s. 33.

¹⁸⁶ Hellman, "Navigating the foreign quarters", s. 291f.

McOmie, *Foreign images*, s. 204 – 207.

Nyberg, "Bilder av Mittens rike", s. 90.

¹⁸⁷ Nováky, "En resa i tiden", s. 194 – 196.

något större genomslag i kunskapsförmedlingen om Japan i Europa.¹⁸⁸ För dem var det ett nästan helt främmande land de mötte, och fenomenen måste bearbetas för att skapa en förståelse för kulturen. Sker detta genom värdeladdade beskrivningar frångår det inte avsikten att sprida kunskap och förståelse – det faktiska syftet med apodemiska texter.

Även idén om att västerlänningar på något sätt skulle dominerat Japan med sina skildringar är inte heller särskilt rimlig. Ingen av författarna visar på något sätt att de skulle vara i en position där de kan utmana de japanska myndigheterna om maktutövandet. Coyet är den som skriver mest om kontakterna med olika myndighetsutövare och även om han ibland är missnöjd med deras beslut och försöker övertala dem till att ändra sig, respekterar han alltid det slutgiltiga svaret. I Kanton visar Hellman att det försiggick en maktkamp, i Nagasaki fanns inte ens en tanke att börja ta upp kampen, något som också McOmie kommenterar.¹⁸⁹

I praktiken hade det inte haft någon betydelse om skildringarna skapade en överväldigande negativ bild av Japan som målar upp japanerna som underlägsna och svaga, när européerna väl hade anlänt till Nagasaki hade de ändå blivit varse om att detta inte stämde. Portugiserna är ett bra exempel som bevisar detta: de försökte öppna upp handeln med Japan igen efter att ha blivit bannlysta från landet. Försöket resulterade i att det portugisiska skeppet sattes i brand och 61 personer ur besättningen avrättades.¹⁹⁰

För att återigen koppla till nyfikenhet: sättet de svenska författarna skriver på är inte deras försök att dominera det japanska samhället genom att skapa en felaktig bild av det. Japan var, för européerna som befann sig där, i bästa fall en jämlik maktfaktor, men i praktiken den som dominerade förhållandet. Hur Japan blir beskrivet är författarnas sätt att bearbeta de betydande fenomenen för att kunna förstå 'det japanska'.

¹⁸⁸ Bertil Nordenstam, "Den främste svenske japanresenären", s. 56.

¹⁸⁹ McOmie, *Foreign images*, s. 37.

¹⁹⁰ McOmie, *Foreign images*, s. 36.

3. Avslutning

Syftet med undersökningen har varit att visa hur svenska resenärer hanterat den japanska kulturen och hur de har skapat kunskap om och förståelse för den. Resultatet är att de har använt sig av sin nyfikenhet och den apodemiska genren för att upptäcka och tydligt kategorisera betydande fenomen i den japanska kulturen. Därefter har de beskrivit fenomenen utifrån deras tidigare kunskap och erfarenheter för att sätta dem i rätt kontext för att skapa förståelse för hur de interagerar med 'det japanska'.

För att uppnå syftet har frågeställningarna berört vad som beskrivs, hur det beskrivs och hur detta har påverkats av nyfikenhet och den tidsperiod de levte i. Uppsatsen har haft utgångspunkten att det som beskrivs är den grundkunskap som krävs för att sedan kunna skapa förståelse, medan förståelsen i sin helhet skapas av hur beskrivningarna är skrivna. Tillsammans skapar delarna 'vad' och 'hur' förståelse och en bild av Japan utifrån resenärernas perspektiv.

Vad resenärerna har valt att skriva om är de betydande fenomen som den japanska kulturen är uppbyggd av. Fenomenen måste först observeras för att kunna bearbetas till förståelse, men huruvida resenärerna har uppmärksammat dem har varit beroende av deras nyfikenhet, önskan att förstå och deras möjlighet att interagera med landets befolkning. I Salans fall är det hans informatör som gjort observationerna och sedan förmedlat dem vidare.

Vissa fenomen, som festivaler och ceremonier, uppvisar tydligt en sammanhållning av 'det japanska' och har varit enkla för svenskarna att uppleva och betrakta utan att interagera nämnvärt med det japanska samhället. Andra fenomen är inte lika tydliga och 'ytliga' varför resenärerna har behövt beblanda sig med befolkningen för att kunna observera dem. Det rör sig om de mer vardagliga aspekterna i det japanska samhället som att man tar av sig skorna innan man går in och hur världen uppfattas av japanerna.

Undersökningens resultat visar att de fenomen som uppmärksammas av svenskarna går att klassificeras med fem övergripande teman: geografi, befolkningen, seder och traditioner, politik, och ekonomi. McOmie visar att samma fenomen också har beskrivits i hans källmaterial, även om han inte delat in dem efter teman. Både den här undersökningen och McOmie menar att resenärerna har uppmärksammat både främmande och exotiska fenomen liksom familjära, något som till viss del säger emot Nyberg och Holmberg som menar att det exotiska varit den främsta aspekten i reseskildringar.¹⁹¹

¹⁹¹ McOmie, *Foreign images*, s. XIV.
Nyberg, "Bilder av Mittens rike", s. 90.

Sättet som fenomenen blir beskrivna på är hur kunskapen bearbetas till förståelse. Eftersom skildringarna är skrivna efter den apodemiska genren har de till stor del följt idealbilden av hur en reseskildring ska skrivas. De undersökta texterna använder sig mest av ett objektivt, neutralt och torrt språk i sina beskrivningar av de betydande fenomenen, men det förekommer även värderingar och tankar som visar hur författarna själva uppfattar dem.

Tidigare forskning har en delad uppfattning om huruvida skildringar porträtterar främmande länder negativt eller positivt. Det finns de som menar att värderingen av Ostasien bygger på ett europeiskt överlägsenhetskomplex varför de främmande kulturerna framställs som sämre än västlandet.¹⁹² Andra menar att det i stället är positiva värderingar som tar mest utrymme. De senare utgår från att uppfattningen av utomeuropeiska kulturer är mer påverkad av hur civiliserade de är, eller hur benägna de är att anamma västerländsk civilisation. Detta betyder att icke kristna länder också kan porträtteras som högtstående.¹⁹³ McOmie menar dessutom att skildringar specifikt om Japan faller inom båda kategorierna och antingen är mycket negativa eller mycket positiva, nästan till en överdriven grad.¹⁹⁴

Jag menar att Japan faller inom den senare kategorin då majoriteten av värderingarna är positivt inställda till de beskrivna fenomenen. Samtidigt är de, som nämnts tidigare, inte alls så värderande som tidigare forskning menar att reseskildringar är – och de är inte heller samstämmiga i de värderingar som finns. Enligt McOmie borde detta betyda att svenskarna har varit ovanligt välutbildade och intelligenta då han inte ser den här typen av skildringar som normalbilden.

Det svenska källmaterialet kan därför tyckas vara unikt i sin förmåga att vara neutralt, men är återigen en följd av den apodemiska stilen, ett perspektiv som det inte tagits hänsyn till tidigare av andra forskare. Det går att se personlighet i alla skildringar men det är inte förrän Thunberg som det blir ett betydligt större inslag, vilket stämmer överens med hur apodemin utvecklades till att bli mer personlig mot slutet av 1700-talet.

Även om apodemin har haft en stark påverkan på hur resenärerna skrivit är det inte den enda faktorn. Nyfikenhet har haft en stor påverkan på hur fenomenen beskrivs. Det räcker inte att veta att ett betydande fenomen existerar för att förstå 'det japanska', fenomenet måste först bearbetas och själv förstås. Nyfikenheten har varit framgångsfaktorn till hur fenomenen har

Holmberg, *Världen bortom västerlandet*, s. 104.

¹⁹² Holmberg, *Världen bortom västerlandet*.

Papo, "Japan och det japanska".

¹⁹³ Nováky, "En resa i tiden".

Nyberg, "Bilder från Mittens rike".

¹⁹⁴ McOmie, *Foreign images*, s. XVIII.

bearbetats och placerats i den kontext som förståelsen kräver. Det är nyfikenheten som tillåter en att jämföra med tidigare erfarenheter och kunskaper för att se hur ett visst fenomen passar in och agerar inom en främmande kultur. I sin tur blir den nya kunskapen något som kan användas till att jämföra med andra fenomen.

Att beskrivningarna skulle härstamma ur en önskan att förstå och förklara ett främmande land är inte den enda tolkningen. Läses skildringarna ur ett orientalistiskt perspektiv, som bland annat Papo gjort, finns det argument för att de är en del i maktkampen om Asien som stod mellan europeiska och asiatiska länder där texterna är ett sätt för väst att försvaga Japan i syfte att dominera.¹⁹⁵ Genom att beskriva Japan på ett visst sätt skapas en bild av landet som gör det svagare och underlägset det västerländska. Det stämmer att resenärerna med sina skildringar har skapat en bild av hur Japan är. Skillnaden är hur den bilden ska tolkas. Orientalismen menar att den möjliggör väst att dominera. Nyfikenhet menar att den möjliggör förståelse.

Problemet är att maktkampen inte finns i reseskildringarna. Till skillnad mot Kanton i Kina, där Hellman visar att västerlänningarna hade spelrum att utmana de kinesiska myndigheterna, hade inte VOC den möjligheten på grund av den hårda kontroll som den japanska staten utövade.¹⁹⁶ Negativa beskrivningar bör således tolkas som en del i förståelseskapandet då de inte är normalbilden och därför tyder på att betydande fenomen faktiskt har bearbetats. Att apodemins syfte dessutom är att sprida kunskap stärker den här tolkningen.

Den här undersökningen har bidragit till forskningen om europeiska reseskildringar om Japan under 1600- och 1700-talen. Fastän resor till Japan är ett omskrivet ämne är tidsperioden innan 1800-talet föga undersökt och forskning om svenska reseskildringar är nästan obefintlig. Med resultatet breddas kunskapen kring hur européer i allmänhet, och svenskar i synnerhet, såg på Japan – men det öppnar också upp för vidare jämförelser mellan olika europeiska länder för att se om det fanns en enande europeisk uppfattning om Japan och omvärlden.

¹⁹⁵ Papo, "Japan och det japanska", s. 32.

¹⁹⁶ Hellman, "Navigating the foreign quarters", s. 291f.

4.Källförteckning

Coyet, Fredrik. ”Dagregister of Opperhoofd Frederik Coyett: 3 November 1647 – 8 December 1648”, i *The Deshima diaries 1641 – 1660. The dagregisters kept by the chiefs of the Dutch East India Company factory in Nagasaki, Japan*, redigerad av Cynthia Vialle m.fl. Brill, 2023.

Coyet, Fredrik. ”Dagregister of Opperhoofd Frederik Coyett: 4 November 1652 – 12 November 1653”, i *The Dehsima diaries 1641 – 1660. The dagregisters kept by the chiefs of the Dutch East India Company factory in Nagasaki, Japan*, redigerad av Cynthia Vialle m.fl. Brill, 2023.

Eriksson Willman, Olof. *En kort beskrivning på en resa till Ostindien och Japan den en svensk man och skeppskapiten, Olof Eriksson Willman benämnd, gjort haver*, redigerad av John Bernström och Tore Wretö. T. Fischer & Co, 1992.

Salan, Peter. *En resa til Africa och Ost-Indien: eller berättelse om åtskilligt som blifwit i aktagit, hos Hottentotterne, uti flere delar af Ost-Indien, och på Japan, hemsänd ifrån Batavia til sine Anhörige här i Sverige, af en Svensk man, som följt med Holländske Ost-Indiske Compagniets skepp och warit i dess tjenst : aftryckt efter den nu mera afledne författarens egen handskrift*. Kongl. Tryckeriet, 1764.

Thunberg, Carl Peter. *Resa uti Europa, Africa, Asia, förrättad åren 1770 – 1779. Tredje delen innehållande resan til och uti Kejsaredömet Japan, åren 1775 och 1776*. Direktör. Joh. Edman, 1791.

Thunberg, Carl Peter. *Resa uti Europa, Africa, Asia, förrättad åren 1770 – 1779. Fjerde delen, innehållande resan uti Kejsaredömet Japan, på Java och Ceilon samt hemresan*. Direktör. Joh. Edmans änka, 1793.

Toreson, Anders. *Anders Toresons Ostindiska resa 1674 – 1683*, redigerad av Olof G. Sundberg. Olof G. Sundberg, 1948.

5.Litteraturförteckning

Burgman, Torsten. *Japanbilden i Sverige 1667 – 1984*. Almqvist & Wiksell, 1986.

Clark, Steve. "Introduction". I *Asian crossings: travel writing on China, Japan and Southeast Asia*, redigerad av Steve Clark och Paul Smethurst. Hong Kong University Press, 2008.

Clulow, Adam. "Dutch East India Company relations with Tokugawa Japan". I *The Tokugawa World*, redigerad av Gary P. Leupp och De-min Tao. Routledge, 2022.

Edström, Bert och Ingvar Svanberg. "Fjärrnära – kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna". I *Fjärrnära: kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna*, redigerad av Bert Edström och Ingvar Svanström. Bokförlaget Arena, 2001.

Eliasson, Pär. "Platsens blick: vetenskapsakademien och den naturalhistoriska resan 1790 – 1840". Doktorsavhandling/ idéhistoriska institutionen, Umeå universitet, 1999.

Fujita, Tatsuo. "The three unifiers of the state (tenka): Nobunaga (1534 – 82), Hideyoshi (1536 – 98), and Ieyasu (1543 – 1616)". I *The Tokugawa World*, redigerad av Gary P. Leupp och De-min Tao. Routledge, 2022.

Harrison, Dick. "En bayersk slav i Främre Orienten". I *Från Karakorum till Siljan: resor under sju sekler*, redigerad av Hanna Hodacs och Åsa Karlsson. Historiska Media, 2000.

Hellman, Lisa. "Navigating the foreign quarters: everyday life of the Swedish East India Company employees in Canton and Macao 1730 – 1830". Doktorsavhandling/ historiska institutionen, Stockholms universitet, 2015.

Holmberg, Åke. *Världen bortom västerlandet: svensk syn på fjärran länder och folk från 1700-talet till första världskriget*. Kungl. Vetenskaps- och Vitterhets-Samhället, 1988.

Karlsson, Åsa. "Den kända och okända Orienten. Svenska resenärer i Osmanska riket under 1700-talet". I *Från Karakorum till Siljan: resor under sju sekler*, redigerad av Hanna Hodacs och Åsa Karlsson. Historiska Media, 2000.

Leuchtenberger, Jan. "Christians, Christianity, and Kakure Kirishitan in Japan (1549 – 1868)". I *The Tokugawa World*, redigerad av Gary P. Leupp och De-min Tao. Routledge, 2022.

McOmie, William. *Foreign images and experiences of Japan. Volume 1: first century AD to 1841*. Global Oriental, 2005.

Mueller, Christian, och Matteo Salonia. "Introduction: curiosity, identities, and knowledge in travel writings on Asia". I *Travel writings on Asia: curiosity, identities, and knowledge across the east, c1200 to the present*, redigerad av Christian Mueller och Matteo Salonia. Palgrave Macmillan, 2022.

Nordenstam, Bertil. "Den främste svenske japanresenären – Carl Peter Thunberg". I *Fjärrnära: kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna*, redigerad av Bert Edström och Ingvar Svanberg. Bokförlaget Arena, 2001.

Nováky, György. "En resa i tiden: en tunnbindare i österled på 1600-talet". I *Historiska etyder: en vänbok till Stellan Dahlgren*, redigerad av Janne Backlund, Anders Florén, Åsa Karlsson, Hans Norman och Maria Ågren. Uppsala universitet, 1997.

Nyberg, Kenneth. "Bilder av Mittens rike: kontinuitet och förändring i svenska resenärers Kinaskildringar 1749 – 1912". Doktorsavhandling/ historiska institutionen, Göteborgs universitet, 2001.

Papo, Filip. "Japan och det japanska: en postkolonial- och genusanalys av svenska reseskildringar i det japanska samhället under 1600- och 1700-talet". Kandidatuppsats, Linnéuniversitetet, 2017.

Said, Edward. *Orientalism*, översättning av Hans O. Sjöström. Ordfront, 2016.

Sample, Joe. "The first appearance of this celebrated capital; or what Mr Barrow saw in the land of the Chinaman". I *Asian crossings: travel writing on China, Japan and the Southeast Asia*, redigerad av Steve Clark och Paul Smethurst. Hong Kong University Press, 2008.

Schindler, Georg. "Bowing to a new emperor: three different missionary perspectives on the Qing dynasty". I *Travel writings on Asia: curiosity, identities, and knowledge across the east, c 1200 to the present*, redigerad av Christian Mueller och Matteo Salonia. Palgrave Macmillan, 2022.

Sjöberg, Maria. "Textanalys". I *Metod: guide för historiska studier*, redigerad av Martin Gustavsson och Yvonne Svanström, 2.a upplagan. Studentlitteratur, 2022.

Stagl, Justin. *A history of curiosity: the theory of travel 1550 – 1800*. Harwood Academic Publishers, 1995.

Vialle, Cynthia, m.fl., red. *The Deshima diaries 1641 – 1660. The dagregisters kept by the chiefs of the Dutch East India Company factory in Nagasaki, Japan*. Brill, 2023.

Wikén Bonde, Ingrid. "Fredrik Coyet som opperhoofd i Nagasaki". I *Fjärrnära: kontakter mellan Sverige och Japan genom tiderna*, redigerad av Bert Edström och Ingvar Svanberg. Bokförlaget Arena, 2001.

Winberg, Ola. "Mårten Thörnhielm och den europeiska resan. Reseberättande under 1600-talet". I *Från Karakorum till Siljan: resor under sju sekler*, redigerad av Hanna Hadocs och Åsa Karlsson. (Historiska Media, 2000.

Yonemoto, Marcia. *Mapping early modern Japan: space, place, and culture in the Tokugawa period (1603 – 1868)*. University of California Press, 2003.

Östlund, Joachim. "Reseberättelser och hyperrealiteter". I *Teori i historisk praktik*, redigerad av Martin Dackling och Sari Nauman. Studentlitteratur, 2025.